

ความคิดคำนึงเรื่อง “ผลิตภาพของครู”^{*}

ไกรยุทธ ธีรตยาคินันท์

1. กล่าวนำ

ทั้งในวงวิชาการและนอกวงการ คนไทยนิยมใช้คำศัพท์ต่าง ๆ ในลักษณะที่ขาดการคิดวิเคราะห์ว่า คำศัพท์ที่ใช้ นั้นสื่อความหมายอะไรกันแน่ การใช้คำศัพท์อย่างหละหลวมโดยไม่ชี้ถึงความหมายที่ถูกต้องหรือแท้จริงนั้นน่าจะมีสาเหตุจากลักษณะของคนไทยที่นิยมความฉาบฉวยประการหนึ่งนั่นคือ การไม่ชอบคิดให้ลึกคิดละเอียดลงไปว่า คำศัพท์ที่ใช้ นั้นแท้ที่จริงมีความหมายอะไรหรือสื่ออะไรบ้าง แล้วถกอภิปรายจนถึงที่สุด สาเหตุอีกประการหนึ่งก็คือการมีความมั่นใจว่าตัวเองเข้าใจในความหมายของคำศัพท์ดังกล่าว และในหลาย ๆ กรณีก็แสดงความเข้าใจเช่นนั้นในรูปของการให้คำนิยามความหมายของคำศัพท์นั้นอย่างย่อ ๆ ประหนึ่งว่าความหมายที่ให้นั้นถูกต้องแล้ว

ไม่ว่าจะเกิดจากสาเหตุใดก็ตาม การไม่พยายามคิดลึกหรือการไม่ถกเชิงวิชาการในความหมายของคำศัพท์ที่ใช้ในการแสดงความคิดเห็นหรือการวิเคราะห์นั้น เป็นสภาพที่ไม่ถูกสุขลักษณะสำหรับการสร้างสรรค์องค์ความรู้ สมควรที่คนไทยโดยเฉพาะผู้ที่อยู่ในวงวิชาการหันมานิยมการคิดที่ลึกซึ้งยิ่งขึ้น หรือการถกอภิปรายกันมากขึ้นในคำศัพท์ต่าง ๆ ที่ใช้กันอยู่เป็นประจำ

“ผลิตภาพของครู” (Teacher Productivity) เป็นคำศัพท์หนึ่ง ที่นิยมใช้ในวงการศึกษานี้ แต่ก็มีปัญหาอยู่เสมอว่า คำศัพท์หรือมโนทัศน์ (concept) ดังกล่าว หมายถึงอะไรแน่และจะวัดกันอย่างไร เพื่อให้รู้ว่าครูคนหนึ่งหรือครูทั้งระบบการศึกษามีผลิตภาพที่สูงหรือต่ำ ดีกว่าหรือด้อยกว่าปีที่ผ่านมา ฯลฯ

^{*} เป็นบทความที่เขียนขึ้นเนื่องในโอกาสที่ได้รับเชิญไปบรรยายเรื่อง “ผลิตภาพของครู” ที่อาศรมความคิด “Teacher Productivity” ของคณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 18 สิงหาคม 2532

ผู้เขียนเป็นนักเศรษฐศาสตร์ แต่บังเอิญมีอาชีพเป็นอาจารย์ซึ่งทำหน้าที่ไม่แตกต่างไปจากผู้ที่ถูกเรียกขานว่า “ครู” ใครขอเสนอข้อคิดที่อาจจะเป็นประโยชน์บ้าง เป็นการหาข้อยุติในขั้นต้นว่า ผลผลิตภาพของครูหมายถึงอะไร และจะวัดกันอย่างไร และชี้ให้เห็นว่าความสนใจที่จะวัดผลผลิตภาพของครูนี้จะเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาคุณภาพของการศึกษา คุณภาพของการเรียนการสอนระยะยาว ผู้เขียนคงต้องออกตัวว่าข้อคิดในแง่หนึ่งเป็นความคิดคำนึง (reflections) ของผู้ขอคิดคนหนึ่ง ถึงกระนั้นก็ยังหวังว่าเนื้อหาในบทความนี้จะมีส่วนกระตุ้นให้มีการสร้างความเข้าใจในเรื่องนี้อย่างจริงจังและอย่างเป็นระบบในหมู่นักการศึกษาไทยไม่มากนักน้อย

บทความนี้เริ่มด้วยการนำเสนอความหมายของ “ผลผลิตภาพ” ที่ใช้กันในวิชาเศรษฐศาสตร์ซึ่งเชื่อกันว่า เป็นแหล่งกำเนิดของมโนทัศน์นี้ พร้อมด้วยจุดมุ่งหมายของการพัฒนามโนทัศน์ผลผลิตภาพในหมู่นักเศรษฐศาสตร์ ข้อสังเกตส่วนนี้จะเป็นการสร้างความเข้าใจที่ถูกต้องของการใช้มโนทัศน์ผลผลิตภาพ เพื่อประโยชน์ในการปรับปรุงตัวเอง (ในแง่ของทรัพยากรมนุษย์และในแง่ขององค์กร) ส่วนถัดมาจะอภิปรายความหมายของ “ผลผลิตภาพของครู” ในลักษณะที่ละเอียดที่สุดเท่าที่จะเป็นประโยชน์ในการนำไปสู่การพัฒนาวิธีการวัดผลผลิตภาพของครูในหมู่นักการศึกษาไทย โดยการแจกแจงประเด็นต่าง ๆ ที่ควรเกี่ยวข้อง ส่วนที่ 3 (หัวข้อที่ 4) จะแสดงความสัมพันธ์ระหว่างมโนทัศน์ผลผลิตภาพของครูกับคุณลักษณะของครู คุณวุฒิของครู ความสัมพันธ์ของครู และคุณภาพของการศึกษาส่วนสุดท้ายเป็นส่วนที่อภิปราย ในเชิงสรุป ประโยชน์และความจำเป็นของการทำความเข้าใจอย่างถูกต้องในมโนทัศน์ “ผลผลิตภาพของครู” ในหมู่ครูและนักการศึกษาไทย เพื่อพัฒนาเป็นองค์ความรู้สำหรับเป็นฐานข้อมูลและข้อคิดที่นำไปสู่การเพิ่มคุณภาพของการศึกษาในประเทศไทย

2. “ผลผลิตภาพ” ในเศรษฐศาสตร์

2.1 ความหมาย

“ผลผลิตภาพ” เป็นมโนทัศน์ที่ใช้กันเป็นปกติวิสัยในวงการเศรษฐศาสตร์ เป็นคำที่นิยมสื่อความหมายด้วยอัตราส่วนระหว่าง “ผลผลิต”/“ปัจจัยผลิต” (Output-Input Ratio) อัตราส่วนนี้ให้ข้อสรุปในรูปของตัวเลขว่าปัจจัยผลิตหนึ่งหน่วยนั้นได้ผลิต “ผลผลิต” กี่หน่วย ในกระบวนการผลิตหนึ่ง ๆ หรือในกระบวนการผลิตขององค์กรหนึ่ง ๆ

โปรดสังเกตว่า ในการวัดผลผลิตภาพของปัจจัยผลิตชนิดนั้น ๆ ตัวอัตราส่วนเองก็เพียงระบุค่าของ ผลผลิตภาพของปัจจัยผลิต โดยยังไม่สามารถสื่อความหมายว่า ผลผลิตภาพของปัจจัย

ผลิตชตินั้น ๆ เป็นผลิตภาพที่ต่ำหรือสูง ดีขึ้นหรือเลวลง การใช้ค่าของผลิตภาพของปัจจัยผลิตให้มีความหมายในเชิงสร้างสรรค์จะเกิดขึ้นเมื่อเป็นการเปรียบเทียบภาวะผลิตภาพของปัจจัยผลิต (ชนิดเดียวกัน) ระหว่าง (อย่างน้อย) 2 จุดเวลา หรือระหว่างระดับค่ามาตรฐาน (ที่คาดหวังไว้ตามหลักการหรือทฤษฎีที่นำมาใช้) กับระดับค่าผลิตภาพของปัจจัยผลิตที่คำนวณออกมาสำหรับปัจจัยผลิตชตินั้น ๆ

อัตราส่วนในลักษณะที่เสนอข้างต้น จัดเป็นผลิตภาพเฉลี่ยของปัจจัยผลิตชตินั้น (ต่อหนึ่งหน่วย) และเป็นผลิตภาพที่อ้างถึงเสมอ แม้ไม่มีคำว่า “เฉลี่ย” ต่อท้ายไว้ด้วยก็ตามแต่ในบางโอกาสนักเศรษฐศาสตร์ก็มีมโนทัศน์ “ผลิตภาพเพิ่ม” (Marginal Productivity) ของปัจจัยผลิตชตินั้น ๆ ด้วย นั่นคืออัตราส่วนที่สื่อความหมายว่า เมื่อเพิ่มปัจจัยผลิตชตินั้น ๆ หนึ่งหน่วยผลผลิตที่ผลิตได้เพิ่มขึ้นนั้นเป็นกี่หน่วย “ผลิตภาพเพิ่ม” เป็นมโนทัศน์ที่สำคัญเมื่อต้องการวินิจฉัยว่าสมควรเพิ่มปัจจัยผลิตชตินั้นดี หรือเพิ่มปัจจัยผลิตอีกชตินั้นหนึ่งแทน

สำหรับผู้รู้จักเศรษฐศาสตร์อย่างผิวเผินแล้ว คำว่า “ผลผลิต” (output) ก็เป็นมโนทัศน์ที่ง่าย และนึกภาพออกได้ทันที โดยสามารถมองเห็นตัวอย่างผลผลิตในตลาดสินค้าที่มีอยู่ดาษดื่น ผลผลิตเหล่านี้ปรากฏเป็นหน่วย ๆ เป็นชิ้น เป็นอัน เป็นกระสอบ เป็นกิโล เป็นต้น ฯลฯ ถ้าผลผลิตที่นำมาเป็น “ตัวเศษ” ของอัตราส่วน เป็นผลผลิตชนิดเดียวกัน การใช้หน่วยเชิงกายภาพ (Physical Unit) ก็กระทำได้เลย ซึ่งในกรณีที่ราคาค่างวดของผลผลิตเปลี่ยนแปลงไประหว่างปี การวัดผลิตภาพของปัจจัยผลิตเป็นหน่วยกายภาพก็สะดวกสำหรับการเปรียบเทียบ แต่ถ้าปัจจัยผลิตที่นำมาวัดผลิตภาพนั้นมีส่วนผลิตผลผลิตหลาย ๆ ชนิด ซึ่งมีหน่วยกายภาพไม่เหมือนกันการรวมเป็นผลผลิตรวมย่อมทำอย่างตรงไปตรงมาไม่ได้ จำเป็นต้องหันไปใช้มูลค่าของผลผลิตแทนทำให้รวมค่าของผลผลิตทุกชนิดได้ ในกรณีเช่นนี้การเปรียบเทียบผลิตภาพของปัจจัยผลิตระหว่างสองจุดเวลา ซึ่งต้องใช้มูลค่าแท้ (ในรูปที่เรียกว่า Constant-Price Money Value) ของผลผลิตเพื่อให้ได้ภาพที่ถูกต้องว่า ผลิตภาพของปัจจัยผลิตชตินั้น ๆ ได้เพิ่มขึ้นหรือลดลง

ปัจจัยผลิตที่นิยมนำมาวัดค่าผลิตภาพในวงการเศรษฐศาสตร์ก็คือ แรงงาน (labor) และทุน (capital) ทั้งนี้เพราะว่าปัจจัยผลิตทั้งสองชนิดนี้จัดเป็นปัจจัยหลักในกระบวนการผลิต ถ้าคน (แรงงาน) มีผลิตภาพที่สูงขึ้นเรื่อย ๆ ก็สื่อความหมายว่า คนในฐานะปัจจัยผลิตในประเทศนั้นสามารถผลิตผลผลิตได้มากขึ้น ผลผลิตของประเทศโดยรวมก็ย่อมสูงขึ้นด้วย แม้จำนวนแรงงานที่ใช้อยู่ยังเท่าเดิม จำนวนแรงงานนี้ย่อมวัดในรูปของ “จำนวนชั่วโมงแรงงาน” (man-hours) หรือบางที (สุดแล้วแต่เจตนาารมณ์ของการวิเคราะห์) ก็วัดในรูปของ “จำนวนคน”

(Number of Workers) อันเป็นการวัดที่หยابกว่า เช่นเดียวกับทุนซึ่งเป็นปัจจัยผลิตที่ขาดไม่ได้เลยในระบบการผลิตยุคปัจจุบัน เมื่อผลิตภาพของทุนสูงขึ้นจากเดิม (ปีก่อน ๆ) ผลผลิตรวมของประเทศก็จะสูงขึ้นโดยนัย เมื่อยังคงใช้ทุนในจำนวนที่เท่าเดิม แน่นนอนถ้าผลิตภาพของแรงงาน และของทุนต่างก็สูงขึ้นจากระดับของปีก่อน ๆ ผลผลิตรวมของประเทศก็ย่อมเพิ่มขึ้นเป็นนัยกันและกัน

ในกระบวนการผลิตของหน่วยผลิตหนึ่ง ๆ มีการใช้ปัจจัยผลิตหลายชนิด (2 ชนิดหลัก ในกรณีตัวอย่างข้างต้น) ดังนั้น การกล่าวถึงผลิตภาพของแรงงาน (Labor Productivity) โดยใช้ผลผลิตที่เกิดจากการใช้ปัจจัยผลิตทั้งสองชนิดมาเป็นตัวเศษในการคำนวณ ผลิตภาพของแรงงานที่คำนวณได้นั้นก็เป็นผลิตภาพของแรงงานที่มีส่วนช่วยเสริมจากทุนด้วย จัดเป็นการวัดผลิตภาพของแรงงานที่หยาบพอสมควร แต่ก็ไม่เป็นปัญหามากนักในการใช้ เนื่องจากผลิตภาพที่วัดได้ในปีก่อน ๆ (ที่จะใช้เปรียบเทียบ) ก็เป็นการวัดในลักษณะเดียวกัน แม้ในกรณีนี้ก็ต้องสรุปด้วยความระมัดระวังโดยเฉพาะ เมื่อต้องการวิเคราะห์ว่าผลิตภาพของปัจจัยผลิตที่เปลี่ยนแปลงไปนั้นเกิดจากสาเหตุอะไรบ้าง ข้อสังเกตนี้ก็ใช้ได้กับผลิตภาพของทุนเช่นกัน และเมื่อต้องการวัดผลิตภาพของปัจจัยผลิตต่างชนิดรวมกัน ก็จะได้ภาพของ “ผลิตภาพรวม” (Total Productivity) เป็นการนำผลผลิตทั้งหมดที่เกิดจากกระบวนการผลิตอาหารด้วยปัจจัยผลิตทั้งหมดทุกชนิด แน่นนอนในระดับการคำนวณจริงปัจจัยผลิตที่มีกายภาพต่างกันย่อมต้องมีวิธีการวัดและวิธีการรวม ที่ต้องพัฒนาขึ้นเพื่อการคำนวณเป็นการเฉพาะ¹

การอภิปรายในลักษณะที่ย่นย่อนี้เพียงเพื่อต้องการให้ผู้อ่านได้คุ้นเคยกับมโนทัศน์ “ผลิตภาพ” ที่ใช้ในวงการเศรษฐศาสตร์ และเพื่อชี้ประเด็นโดยนัยว่า แม้ในกรณีของการวัดผลิตภาพของสิ่งที่ค่อนข้างรู้จักกันดีแล้ว ยังดูสับสนพอสมควร ในสภาพเช่นนี้การแจกแจงประเภทของแรงงาน (เช่น อาชีพต่าง ๆ) และผลผลิตของแรงงานเหล่านี้ (ซึ่งมีมากมายหลายประเภท) เพื่อวัดผลิตภาพของปัจจัยผลิตเหล่านี้จะสันนิษฐานได้ว่า เป็นการทำงานที่ยากมากทีเดียว

2.2 ความสนใจใน “ผลิตภาพ”

ถ้าเรามองข้ามตัวเลขและอัตราส่วน แล้วมานิยามผลิตภาพของปัจจัยผลิตในลักษณะหยาบ ๆ ความหมายที่ได้ก็คือ ดัชนีความสามารถผลิต “ผลผลิต” ของ “ปัจจัยผลิต” ในกระบวนการ

¹ผู้อ่านที่สนใจทำความเข้าใจเพิ่มเติมในประเด็นเหล่านี้ โปรดอ่าน เช่น Fabricant (n.d.), Kurosawa (n.d.), “Productivity” (1968) ที่จะส่งเสริมให้มีการเพิ่มประสิทธิภาพของการใช้ปัจจัยการผลิต นั่นคือ การช่วยเพิ่มผลิตภาพของปัจจัยการผลิตนั่นเอง

การผลิตหนึ่ง ๆ เวลาจุดหนึ่ง ความสนใจที่จะวัด ผลผลิตของปัจจัยการผลิตเกิดจากแรงกระตุ้นของเจ้าของปัจจัยผลิต (หรือผู้ว่าจ้างปัจจัยผลิต) ซึ่งต้องการรู้ประสิทธิภาพ (efficiency) ของการใช้ปัจจัยผลิตชนิดนั้น ๆ การที่จะรู้ว่าประสิทธิภาพของการใช้ปัจจัยผลิตระหว่างสองจุดเวลาได้เพิ่มขึ้นหรือไม่ ก็ต้องมีดัชนีอะไรสักอย่างหนึ่งที่จะช่วยให้ได้คำตอบนั้น มโนทัศน์ผลผลิตจึงเป็นสิ่งที่ถูกสร้างสรรค์ขึ้นมาเพื่อเป็นดัชนีดังกล่าว ดังนั้นการพูดถึงผลผลิต สื่อความสนใจเรื่องผลผลิตของการใช้ทรัพยากรในกระบวนการผลิตและประสิทธิภาพของกระบวนการผลิตเอง การวัดผลผลิตของปัจจัยการผลิตก็เป็นรูปแบบหนึ่งของการประเมินผล (evaluation) ของการใช้ปัจจัยผลิตนั่นเอง การวัดผลผลิตของปัจจัยการผลิตไม่ใช่สิ่งที่น่าสนใจในตัวมันเอง แต่เพื่อเป็นจุดเริ่มต้นของการประเมินของการใช้ปัจจัยผลิต (การใช้ทรัพยากรประเภทต่าง ๆ) และการเรียนรู้สาเหตุของการเพิ่ม (ลด) ประสิทธิภาพของการใช้ปัจจัยผลิตตลอดจนการแสวงหามาตรการและวิธีการที่จะส่งเสริมให้มีการเพิ่มประสิทธิภาพของการใช้ปัจจัยการผลิต นั่นคือ การช่วยเพิ่มผลผลิตของปัจจัยการผลิตนั่นเอง

2.3 ข้อสังเกตเกี่ยวกับความหมายของ “ผลผลิต”

เพื่อเป็นฐานสำหรับการอภิปราย “ผลผลิตของครู” ในหัวข้อถัดไป จะให้ข้อสังเกตเกี่ยวกับความหมายของ “ผลผลิต” ที่ใช้ในวิชาเศรษฐศาสตร์และที่ใช้ในวงการต่าง ๆ โดยเฉพาะในภาครัฐบาล (หน่วยราชการต่าง ๆ) เสียก่อน

เมื่อพูดถึง ผลผลิต ที่ใช้กับสินค้าที่ซื้อขายกันในตลาด (สินค้าเอกชน-สินค้าส่วนตัว : private goods) ภาพของผลผลิตก็ชัดเจนดังที่ได้กล่าวแล้วข้างต้น และ “ผลผลิต” ก็คือสิ่งที่ผู้ผลิตเอกชนได้ให้ความสนใจ : ผลิตอะไรออกมา และผลิตออกมาได้เท่าไร จะขายได้ไหม และขายได้ในราคาใด ฯลฯ ปัจจัยผลิตที่เขาใช้มีผลผลิตภาพระดับใด ก็สามารถใชผลผลิตเป็น “ตัวเศษ” (ในอัตราส่วน) ในการคำนวณได้ทันที

แต่ในภาครัฐบาลแล้ว สิ่งที่เป็น “ผลผลิต” ในลักษณะความหมายข้างต้น ไม่มีความชัดเจนแต่อย่างใด กิจกรรมในภาครัฐบาลเป็นสิ่งที่นิยมเรียกกันอย่างกว้าง ๆ ว่า “สินค้าสาธารณะ” หรือ “สินค้าส่วนรวม” (public goods) เป็นกิจกรรมที่มาในรูปของการ “บริการ” มากกว่า “สินค้า” ลักษณะเช่นนี้เป็นสาเหตุของความไม่ชัดเจนในเชิงผลผลิต อาทิ “ผลผลิต” ของกรมประชาสัมพันธ์ คืออะไร “ผลผลิต” ของการปฏิรูปที่ดินของรัฐบาลคืออะไร “ผลผลิต” ของกรมส่งเสริมอุตสาหกรรม คืออะไร “ผลผลิต” ของคณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาย คืออะไร ฯลฯ ยิ่งไปกว่านี้สิ่งที่เป็นบริการของรัฐบาล (ในรูปของงานโครงการประเภทต่าง ๆ) นั้นไม่ได้มี

แต่เฉพาะสิ่งที่ผลิตออกมาในรูปของ “ผลผลิต” (output) เท่านั้น สิ่งที่รัฐบาลดำเนินการนั้น ยังมี “ผลลัพธ์” (outcome) อีกด้วย และจัดเป็นผลที่สำคัญของกิจกรรมรัฐ ผลลัพธ์คือ ผล (ประโยชน์) ที่เกิดขึ้นเมื่อมีการใช้สอยสิ่งที่เป็นผลผลิตของกิจกรรมตามที่คาดหวังไว้ เมื่อตัดสินใจดำเนินกิจกรรมนั้น ๆ เช่น “สะพาน” เป็นผลผลิตของโครงการสร้างสะพาน แต่สะพานนี้จะไม่บังเกิดประโยชน์อะไรเลยถ้าไม่มีการใช้ประโยชน์จากสะพานประโยชน์หรือผลที่เกิดขึ้นจากการได้ใช้สะพานดังกล่าว คือ “ผลลัพธ์” ของโครงการสร้างสะพาน และจัดเป็นสิ่งที่ เป็นจุดมุ่งหมายอันแท้จริงของการดำเนินงานสร้างสะพานของรัฐบาล นอกจาก “ผลผลิต” และ “ผลลัพธ์” ยังมี “ผล” อีกชนิดหนึ่งที่มีกล่าวถึงกันในบริบทนี้ นั่นคือ “ผลกระทบ” (impact) “ผลกระทบ” คือ ผลที่เกิดขึ้นในรอบต่อ ๆ มาอันเนื่องมาจากผลลัพธ์ของกิจกรรม และในหลาย ๆ โอกาส ในบางตำรา ผลกระทบก็ใช้สื่อสิ่งที่เรียกในที่นี้ว่า “ผลลัพธ์” ด้วย อย่างไรก็ตาม เพื่อประโยชน์ในการทำความเข้าใจสมควรพิจารณาว่า “ผลกระทบ” เป็นผลที่แตกต่างไปจาก “ผลลัพธ์” และในแง่ของการวินิจฉัยความสำคัญหรือความน่าทำของงานโครงการ การมุ่งวิเคราะห์ลักษณะรายละเอียดของ “ผลผลิต” และ “ผลลัพธ์” ก็เพียงพอสำหรับการตัดสินใจ

เมื่อวิเคราะห์ “ผล”¹ (results) ที่เกิดขึ้นในการดำเนินกิจกรรมในภาครัฐ ในลักษณะข้างต้น ไม่น่าแปลกใจว่า “ผลิตภาพของรัฐบาล” เป็นมโนทัศน์ที่ไม่ค่อยได้ยินบ่อยนัก “ผลิตภาพของข้าราชการ” ก็ไม่มีการกล่าวขวัญกันมากนัก ทั้งนี้เพราะเกิดปัญหาว่าผลิตภาพที่จะวัดกันนี้จะวัดจาก “ผล” อะไรกันแน่ แม้ผลิตภาพจะวัดยากขึ้นสำหรับปัจจัยผลิตที่ใช้ในภาครัฐบาลอันเนื่องมาจาก ลักษณะของ “ผล” ของกิจกรรมในภาครัฐบาล แต่ความพยายามก็มีอยู่เหมือนกันในต่างประเทศที่จะวัดผลิตภาพของรัฐบาล ผลิตภาพของข้าราชการ ทั้งนี้ทั้งนั้นเพื่อเป็นจุดเริ่มต้นในการวิเคราะห์ประสิทธิภาพของรัฐบาลและของข้าราชการนั่นเอง (Hutton 1969 ; “A Symposium : Productivity in Government” 1972)

3. “ผลิตภาพของครู”

3.1 ความหมาย

ถ้าหากอิงนิยามในทำนองที่เสนอไว้ในหัวข้อที่แล้ว “ผลิตภาพของครู” คือ ดัชนีที่แสดงถึงระดับความสามารถของครูในการผลิต “ผลผลิต” ในหน้าที่ของครู หรือกล่าวในอีก

¹ความแตกต่างระหว่าง “ผล” ประเภทต่าง ๆ ที่กล่าวถึงในย่อหน้านี้ ตลอดจนเหตุผลที่ใช้สนับสนุนแนวคิดที่สรุปในย่อหน้านี้ มีเสนอในรายละเอียด ใน ไกรยุทธ ธีรตยาตตินันท์ (2531)

รูปหนึ่งให้สั้นเข้า “ผลิตภาพของครู” คือ ระดับผลิตผลของครู (โดยคำว่า “ผลิตผล” นี้จะใช้กันหมายถึง “ผลผลิต” และ “ผลลัพธ์” พร้อม ๆ กันไป)

“ครู” ที่ใช้ในบทความนี้ จะเป็นครูอนุบาลก็ได้ ครูในระดับมัธยมศึกษาก็ได้ และแม้กระทั่งครูที่สอนหนังสือในระดับอุดมศึกษา (ที่เรียกกันว่า “อาจารย์”) ก็ได้ โดยที่ครูในระดับต่าง ๆ ทำหน้าที่ของครูแตกต่างกัน “ผลิตผล” ของครูในระดับต่าง ๆ ก็ย่อมแตกต่างกันไปด้วยสิ่งที่จะอภิปรายข้างล่างนี้จะแจกแจงประเด็นต่าง ๆ ที่สามารถนำไปใช้ได้ในทุกระดับและทุกลักษณะของครู

โดยที่นิยามของ “ผลิตภาพของครู” แสดงออกได้ในรูปของอัตราส่วนระหว่าง

“ผลิตผล” ของครู
ครู

ซึ่งสมควรอภิปรายประเด็นต่าง ๆ ในการวัดผลิตภาพของครู โดยเจาะไปที่ความหมายของตัวเลขและตัวส่วนในอัตราส่วนผลิตภาพของครู

3.2 ครูคืออะไร ทำอะไร

เราใช้คำว่า “ครู” อย่างหละหลวมในการวัดผลิตภาพของครูไม่ได้ ถ้าต้องการได้ค่าผลิตภาพที่มีความหมาย เราต้องเจาะลงไปได้ (เช่น)ว่าจะวัดสิ่งทีเรียกว่าครู อยางไร จะกำหนดให้ครูเป็นจำนวนคน เป็นจำนวนชั่วโมงของการทำหน้าที่ “ครู” หรือในรูปอื่นที่เห็นสมควรประเด็นเช่นนี้ต้องมีที่ยุติเพื่อการวิเคราะห์ผลิตภาพของครู อนึ่งคำถามเช่นนี้สำหรับคนที่เป็นครูแล้วจะเป็นคำถามที่ดูถูกดูแคลนอาชีพครู ครูเป็นปัจเจกบุคคล ครูแต่ละคนก็รับผิดชอบสอนวิชาที่แตกต่างกัน ระดับที่ต่างกัน จะรวมครูทั้งหมดเพื่อหาผลิตภาพของครูได้อย่างไร หรือจะคิดเป็นชั่วโมงของคนทั้งหลายที่ทำหน้าที่เป็นครูได้อย่างไร ในทัศนะของครูจำนวนหนึ่งผลิตภาพของครูน่าจะเป็นผลิตภาพของครูแต่ละคน นั่นคือ ครูในฐานะปัจเจกบุคคล ถึงกระนั้นเราก็คงสามารถวัดผลิตภาพของครูในเชิงภาพรวมได้ เช่นเดียวกันเรายังคงสามารถวัดผลิตภาพของโรงเรียนได้ ซึ่งในแง่หนึ่งก็จะเป็นการวัดผลิตภาพของปัจจัยผลิตต่าง ๆ ที่ใช้ในกระบวนการเรียนการสอนโรงเรียนนั้น ๆ : ครูทั้งหมด ผู้บริหาร ฯลฯ อยางไรก็ตาม ในที่นี้ไม่สนใจจะอภิปรายประเด็นการวัดผลิตภาพของปัจจัยผลิตอื่น ๆ

สมมติว่าเรายอมรับครูในฐานะปัจเจกบุคคล เราต้องวิเคราะห์ว่าครูทำหน้าที่อะไรกันแน่ในกระบวนการเรียนการสอน หน้าที่ของครูไม่ใช่สิ่งที่หาข้อสรุปได้ตายตัวเสมอไป! แท้

ที่จริงเป็นเรื่องของบริบทสังคม (social context) สังคมหนึ่ง ๆ คาดหวังให้ครูทำหน้าที่ต่าง ๆ กันในรายละเอียดปลีกย่อย แต่หน้าที่หรือบทบาทหลัก ๆ ก็น่าจะประกอบด้วย

- (1) การอบรมสั่งสอนให้ลูกศิษย์เป็น “คนดี”
- (2) การให้ความรู้/วิชาชีพแก่ลูกศิษย์ เพื่อเป็นเครื่องมือในการครองชีวิต
- (3) การให้ความรู้ในรายวิชาที่สอนให้แก่ลูกศิษย์
- (4) การมีส่วนร่วมสร้างความจำเริญให้แก่โรงเรียนที่ตนสังกัด และ
- (5) การพัฒนาความรู้ในวิชาที่ตนสอนให้แก่วงวิชาการ

การแจกแจงหน้าที่ครูในลักษณะนี้เป็นสิ่งที่จำเป็นอย่างยิ่ง ถ้าต้องการทำความเข้าใจในความหมายของผลิตภาพของครูให้ลึกซึ้งขึ้นในลักษณะที่จะช่วยวัดสิ่งนี้ให้ดีที่สุดเท่าที่ภูมิปัญญาจะนำไปหน้าที่หรือบทบาทแต่ละชนิดข้างต้น สื่อ “ผล” หรือ “ผลิตผล” ที่แตกต่างกัน และผลิตผลเหล่านี้มีระดับความชัดเจนในความหมายที่แตกต่างกันด้วย อันสื่อความหมายว่า การวัด “ผลิตผล” เหล่านี้จะประสบปัญหาที่แตกต่างกันไปด้วย นอกจากนี้ ครูแต่ละคนก็มีหน้าที่ต่าง ๆ เหล่านี้ไม่ตรงกันและได้รับความคาดหวังจากผู้เป็นนายจ้าง (เจ้าของโรงเรียนหรือรัฐบาล) ในระดับที่ต่างกันการพูดถึงผลิตภาพของครูแต่ละคนในภาพรวมจึงต้องมีการกำหนดน้ำหนักค่าของหน้าที่แต่ละหน้าที่ให้ถูกต้องอีกด้วย

3.3 “ผลิตผล” ของครู คืออะไร

การแจกแจงหน้าที่หรือบทบาทของครูข้างต้น ต้องการย้ำว่าวงการศึกษายังไม่ได้ให้ความสำคัญในความแตกต่างระหว่างหน้าที่ต่าง ๆ ที่คาดหวังจากครู และโดยพฤติกรรมนี้ทำให้วงการศึกษามองข้ามหรือไม่ได้ครุ่นคิดอย่างหนักเท่าที่ควร ว่าหน้าที่หนึ่งบทบาทหนึ่งนั้น ถ้าหากทำได้ตามที่คาดหวังกันแล้ว ผลที่เกิดขึ้นคืออะไรกันแน่

ถ้าหากยอมรับกันเพื่อประโยชน์ของการอภิปรายว่า หน้าที่แรกของการเป็นครู คือ การอบรมสั่งสอนให้ลูกศิษย์เป็น “คนดี” การที่ลูกศิษย์จบหลักสูตรหรือจบชั้นออกมา ไม่ใช่ “ผลผลิต” (output) ของครู ผลผลิตของครูไม่ได้อยู่ที่ตัวลูกศิษย์ แต่อยู่ที่สิ่งที่เพิ่มพูนขึ้นมาในรูปขององค์ประกอบชุดหนึ่ง “ที่สะท้อนถึง “การเป็นคนดี” ผลผลิตในรูป “องค์ประกอบของการเป็นคนดี” มีสัญญาณหน้าตาเป็นเช่นไร เป็นสิ่งที่จะต้องพรรณนาให้ได้ภาพที่ชัดเจนเสียก่อน แล้วจึงค่อยวิเคราะห์ต่อไปว่า ผลผลิตนี้จะวัดได้หรือไม่ และวัดได้อย่างไร อนึ่งผลิตภาพของครูในกรณีนี้วัดได้นี้ก็เป็นผลิตภาพของครูในหน้าที่หนึ่งหรือเพียงมิติหนึ่งเท่านั้น หาใช่ผลิตภาพของครูในทุกหน้าที่ทุกบทบาทไม่

นอกจากประเด็น “ผลผลิต” ที่ต้องการใช้เป็นตัววัดผลคุณภาพของครูในหน้าที่ของการอบรมสั่งสอนลูกศิษย์ให้เป็น “คนดี” แล้ว ประเด็นของ “ผลลัพธ์” (outcome) ก็น่าสนใจในกรณีนี้ด้วย ทั้งนี้เพราะว่าการเป็นคนดีนี้แท้ที่จริงก็เป็นเครื่องมือเพื่อให้เกิดสิ่งดี ๆ ในสังคม อันเป็นผลของพฤติกรรมของคนที่เป็นคนดี เช่น ความเกื้อกูลเอื้ออารีต่อกัน การร่วมมือร่วมใจกันสร้างสรรค์สังคมให้น่าอยู่ การไม่เห็นแก่ได้เอารัดเอาเปรียบผู้อื่น ฯลฯ หากจะวัดผลคุณภาพของครูในความหมายของความสามารถของครูในการผลิต “ลูกศิษย์ให้เป็นคนดี” แล้ว “ผลลัพธ์” ในลักษณะนี้ต่างหากที่ควรเป็น “ผล” ที่นำมาวัดผลคุณภาพของครูอย่างแท้จริง ความสำคัญของประเด็น “ผลลัพธ์” มีมากขึ้น เมื่อตระหนักกันว่า คุณสมบัติที่จัดว่าเป็นคนดีนั้น อาจไม่แปลออกมาเป็นพฤติกรรมที่ก่อให้เกิดผลดี ผลที่น่าปรารถนาในสังคมได้ และเมื่อยอมรับความสำคัญของการใช้ “ผลลัพธ์” แทนการใช้ “ผลผลิต” ในการวัดผลคุณภาพของครูในหน้าที่ข้างต้น ปัญหาของการให้รายละเอียดของผลลัพธ์ก็เป็นประเด็นตามมาที่ต้องหาข้อยุติ

โปรดสังเกตว่า ยิ่งเรากำหนดผลของการอบรมสั่งสอนลูกศิษย์ของครูที่เป็นนามธรรมมากขึ้นเท่าไร ความยากลำบากในการหาตัวแทน (proxy) ของนามธรรมนั้น ๆ เพื่อเอื้อต่อการวัดค่าได้ก็ทวีขึ้นเป็นสัดส่วนกัน ปัญหาของการวัดผลคุณภาพของครูก็เพิ่มขึ้นเป็นเงาตามตัว อนึ่งผลผลิตและผลลัพธ์ในหน้าที่นี้จะมีรายละเอียดความครอบคลุมที่แตกต่างกันระหว่างครูระดับประถมศึกษากับครูระดับอุดมศึกษา เป็นสิ่งที่พึงตระหนักเมื่อพูดถึงผลผลิตคุณภาพของครูในระดับการศึกษาที่แตกต่างกัน

ประเด็นในเรื่องผลผลิตและผลลัพธ์ทำนองเดียวกันนี้ ก็สามารถใช้กับบทบาททุกบทบาทของครู “ผลผลิต” คือ ความรู้/วิชาชีพที่มีอยู่ในตัวลูกศิษย์ที่ได้เพิ่มขึ้นระหว่างจุดที่เริ่มเรียนกับครูผู้นั้น กับจุดที่ลูกศิษย์นั้นได้จากครูไป (จบชั้นเรียน) ในกรณีที่พูดถึงความรับผิดชอบของครูประจำชั้นหรือครูที่รับผิดชอบตลอดหลักสูตร ผลผลิตก็จะเป็นความรู้/วิชาชีพ ที่มีอยู่ในตัวลูกศิษย์ที่ได้รับเพิ่มขึ้นระหว่างเริ่มต้นเข้าสู่หลักสูตรกับจุดเวลาที่จบออกไป “ผลลัพธ์” คือความสำเร็จของลูกศิษย์ในกรณีใช้ความรู้/วิชาชีพในการประกอบอาชีพทำการทำงานต่าง ๆ ทำให้เกิดความก้าวหน้าในรูปแบบต่าง ๆ ความหมายของความสำเร็จและรูปแบบของความสำเร็จเป็นสิ่งที่จะต้องอภิปรายเพื่อหาข้อยุติ และความสำคัญของการใช้ “ผลลัพธ์” เป็นตัวฐานสำหรับการวัดผลคุณภาพของครูเป็นประเด็นที่ต้องหาข้อยุติเช่นกัน ผลผลิตคุณภาพของครูที่วัดได้นี้ (หากวัดได้จริง) ก็เป็นผลผลิตภาพในอีกมิติหนึ่งของผลผลิตภาพของครู

บทบาทของครูในการให้ความรู้ในรายวิชาที่สอนให้แก่ลูกศิษย์ อาจเป็นหน้าที่ที่มีความสำคัญมากขึ้นในยุคของความเชี่ยวชาญเฉพาะทาง แม้ในการศึกษาระดับต้น ๆ และเป็น

ความรับผิดชอบหลักของครูในระดับการศึกษาสูง ๆ ต่ำ ๆ แล้วการทำหน้าที่นี้ของครูน่าจะมี “ผล” ออกมาอย่างชัดเจน และไม่มีปัญหาในการระบุและการวัดแต่อย่างใด โดยเฉพาะเมื่อเปรียบเทียบกับสองบทบาทแรกที่อภิปรายข้างต้น “ผลผลิต” ของการทำหน้าที่นี้ มิใช่ที่ตัวลูกศิษย์ มิใช่ทฤษฎีหรือหลักการและข้อเท็จจริงต่าง ๆ ที่ครูนำมาสอนในชั้นเรียนตลอดเวลาหนึ่งภาคการศึกษาหรือหนึ่งปี “ผลผลิต” ในกรณีนี้คือความรู้และความเข้าใจที่ลูกศิษย์มีต่อเนื้อหาของวิชาที่สอน เมื่อต้องการวัดผลผลิตภาพของครูในหน้าที่นี้ ผลผลิตในรูปที่กล่าวถึงนี้ก็ต้องระบุออกมาในเชิงรูปธรรมเพื่อวิเคราะห์ให้ค่าในเชิงปริมาณ

สำหรับ “ผลผลิต” ในกรณีที่กำลังอภิปรายนี้ อาจมีความรู้สึกกันว่าคะแนนหรือเกรดที่ลูกศิษย์ได้รับเมื่อเรียนจบวิชาแล้วน่าจะเป็นสิ่งที่ใช้วัดผลผลิตภาพของครูได้ แม้เราจะยอมรับว่ากรณีนี้ตัวคะแนนวิชาอาจมีความชัดเจนพอสมควร แต่ก็มีปัญหาเช่นกันเมื่อคิดให้ลึกซึ้งยิ่งขึ้น ข้อสังเกตต่อไปนี้จะช่วยให้เข้าใจข้อยุตินี้ได้ : การสอบและการใช้เกรดวิชานับเป็นที่ยอมรับกันแล้วว่าไม่ใช่วิธีการที่ดีในการประเมินผลว่า ลูกศิษย์ได้รับความรู้และความเข้าใจในวิชาที่เรียนมากน้อยเพียงใดลักษณะของคำถามที่ใช้ในข้อสอบมีความสำคัญมากในการตรวจสอบการเรียนรู้ และความเข้าใจของลูกศิษย์ โดยเฉพาะเมื่อพิจารณาให้สัมพันธ์กับระดับการเรียนรู้และระดับความเข้าใจที่คาดหวังไว้กับตัวลูกศิษย์ ซึ่งอาจไม่ใช่ระดับที่ตรงกับความรู้ที่ป้อนเข้าไปในชั้นเรียน ลักษณะการตรวจและการให้เกรดของครูเองก็มีส่วนสำคัญ ทำให้ลูกศิษย์ได้เกรดสูง ๆ กันหรือได้เกรดต่ำ ๆ กันเป็นส่วนใหญ่ ความคงเส้นคงวาของครูที่สอนวิชานั้น (ในแง่ของการให้ความรู้ การออกข้อสอบ และการตรวจข้อสอบ) ประเด็นเหล่านี้ทำให้ต้องพึงกังวลว่า การใช้เกรดวิชา (ที่ลูกศิษย์ได้รับ) เป็นฐานสำหรับการวัดผลผลิตภาพของครูในหน้าที่นี้ แม้นหลีกเลี่ยงไม่ได้ในขณะที่ไม่มี “ตัวแปร” อื่นใช้แทนได้นั้น จะต้องนำไปใช้ในการประเมินผลและประสิทธิภาพในการเรียนการสอนด้วยความระมัดระวัง

นอกจากประเด็นต่าง ๆ ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับผลผลิตแล้ว ปัญหาของการระบุ “ผลลัพธ์” ในกรณีนี้ก็ยังคงมีอยู่ ทั้งนี้เพราะสำหรับทุกคนในวงการทุกวงการ โดยเฉพาะในภาคสาธารณะแล้วสิ่งที่ต้องการได้จากการทำกิจกรรมใด ๆ นั้น ในท้ายที่สุด คือ “ผลลัพธ์” ซึ่งจะบังเกิดขึ้นได้เมื่อได้เกิดผลผลิตออกมาแล้ว การได้รับผลผลิตเองเป็นสิ่งที่จำเป็นเพราะเป็นจุดเริ่มต้นของการมีโอกาสได้รับผลลัพธ์ในลำดับต่อมาเมื่อมีการนำผลผลิตไปใช้บริบทต่าง ๆ แต่ผลลัพธ์อาจไม่เกิดขึ้นเลยเมื่อผลผลิตที่ได้รับมานั้นไม่ได้มีการนำไปใช้สอยเลย ในกรณีเฉพาะหน้านี้ คือการมีความรู้และความเข้าใจในเนื้อหาวิชาที่เรียน ณ จุดที่มีการประเมินผล (สอบ) ก็เพียงเป็นผลผลิต แต่การได้ใช้ประโยชน์จากความรู้ความเข้าใจที่ได้รับในวิชานั้นและ

ก่อให้เกิดผลสำเร็จในกิจกรรมที่ประยุกต์ใช้ความรู้ความเข้าใจดังกล่าว คือสิ่งที่ครูทุกคนคาดหวังจากลูกศิษย์ และนี่คือ “ผลลัพธ์” ที่กำลังพูดถึงในกรณีนี้ การย้ายประเด็นผลลัพธ์ตรงนี้ช่วยให้เห็นชัดเจนยิ่งขึ้นว่าความรู้ความเข้าใจที่ลูกศิษย์ได้รับและตรวจสอบได้โดยผ่านกระบวนการเรียนการสอนและการให้เกรดนั้น อาจเป็นความรู้ความเข้าใจที่ฉาบฉวยที่เก็บรักษาไว้ได้ชั่วคราว (จากการท่องจำ) เพื่อประโยชน์ในการสอบเท่านั้น แล้วจากนั้นก็ลืมความรู้ความเข้าใจที่มีนั้นแล้วคืนให้ครู ดังเป็นปรากฏการณ์ที่ครูทั้งหลายตระหนักกันดีอยู่ การวัดผลคุณภาพของครูที่ถูกต้องในกรณีหน้าที่นี้อาจต้องย้ายที่ผลลัพธ์เสมอไปได้ เมื่อตระหนักถึงจุดบกพร่องต่าง ๆ ของ “ผลผลิต” เพราะผลลัพธ์ที่พูดถึงนี้เป็นผลที่สะท้อนถึงความสามารถของลูกศิษย์ที่จะเก็บรักษาความรู้และความเข้าใจนั้นให้อยู่กับตัว และนำไปใช้สอยในบริบทต่าง ๆ ในชีวิตประจำวัน หรือในหน้าที่การงาน แน่หนอนที่สุดการระบุ “ผลลัพธ์” ในกรณีนี้ให้มีรูปธรรมที่ชัดเจนเป็นภารกิจที่ไม่ง่ายนักและยังมีปัญหาเพิ่มเติมในกรณีนี้ว่า สำหรับผลลัพธ์จากรายวิชาหนึ่ง ระยะเวลา (สั้นหรือยาว) ที่ควรใช้เป็นกรอบเพื่อคัดเลือกผลลัพธ์ที่จะนำมาใช้เป็นฐานในการวัดผลคุณภาพของครู

แม้จะมองครูในฐานะปัจเจกบุคคล แต่การทำหน้าที่ของครูของปัจเจกบุคคลในกรณีส่วนใหญ่แล้ว เกิดขึ้นในบริบทของโรงเรียน วิทยาลัย หรือมหาวิทยาลัย ทั้งที่เป็นเอกชนและของรัฐในบริบทเช่นนี้ ครูจะถูกคาดหวังให้มีหน้าที่สร้างชื่อเสียงและความเจริญให้แก่โรงเรียนที่สังกัดด้วยนอกเหนือจากหน้าที่หลัก ๆ ที่ได้อภิปรายแล้วข้างต้น แนวความคิดเกี่ยวกับผลผลิตของครูในหน้าที่นี้ก็ไม่แตกต่างจากที่ได้อภิปรายไปแล้วในย่อหน้าที่ผ่าน ๆ มา ผลผลิตที่เกิดจากการทำหน้าที่นี้ของครูคงต้องเกี่ยวกับองค์ประกอบต่าง ๆ ที่สัมพันธ์กับการมีชื่อเสียงและหรือการมีความก้าวหน้าของโรงเรียนแต่องค์ประกอบเหล่านี้จะต้องอิงความต้องการในด้านเหล่านี้ของโรงเรียนเป็นสำคัญ ทั้งนี้เพราะจุดยืนของโรงเรียนในการมีชื่อเสียงหรือความเจริญรุ่งเรืองนั้น มีรายละเอียดแตกต่างกันไป เมื่อกำหนดบริบทของสิ่งที่ต้องการในด้านนี้ได้แล้ว องค์ประกอบที่จะนำมาเพื่อกำหนดเป็นผลผลิตที่ครูได้สร้างสรรค์ขึ้นมานั้นก็ต้องพิจารณาให้เหมาะสมกับหน้าที่อื่น ๆ ของครูด้วย ด้วยเหตุผลง่าย ๆ คือ ครูแต่ละคนในฐานะปัจเจกบุคคลสามารถทำให้โรงเรียนมีชื่อเสียงหรือมีความก้าวหน้าในด้านต่าง ๆ ในรูปแบบต่าง ๆ กันสุดแล้วแต่ความสันทัดของครูและโอกาสของการสร้างสรรค์ของผลผลิตชนิดนั้น ๆ ตลอดจนลักษณะงานที่ถูกมอบหมายจากโรงเรียนในด้านนี้ ผลผลิตนั้นก็จะเป็น “ผล” ชนิดหนึ่งในการทำหน้าที่ของครู และผลลัพธ์ก็เป็น “ผล” อีกชนิดหนึ่ง ในกรณีเฉพาะหน้าที่นี้ผลลัพธ์เป็นสิ่งที่ค่อนข้างเห็นได้ค่อนข้างง่าย นั่นคือภาวะของการมีชื่อเสียงหรือภาวะของความเจริญก้าวหน้า (ในด้านที่ต้องการ) แม้ผลผลิตต่าง ๆ ที่คาดหวังจากครูจะบังเกิดขึ้นก็จริง แต่โรงเรียนนั้นอาจไม่มีชื่อเสียง

ไม่เป็นที่รู้จักของคนทั่วไป ไม่มีความก้าวหน้าในด้านต่าง ๆ ที่มุ่งมั่นไว้ ก็เป็นการแสดงให้เห็นว่าผลลัพธ์ไม่ได้เกิดขึ้น ดังนั้นผลผลิตภาพของครูในหน้าที่นี้ก็น่าจะวัดลงไปถึงผลลัพธ์ที่เกิดขึ้น หากยอมรับในข้อยุตินี้การวิเคราะห์หาตัวแปรหรือองค์ประกอบที่สื่อความหมายของความสำเร็จหรือความก้าวหน้ารุ่งเรืองของโรงเรียน ก็เป็นภารกิจที่ถัดมา นั่นคือ ในสภาพเช่นไรบ้างจึงกล่าวได้ว่าโรงเรียนมีชื่อเสียงหรือมีความเจริญก้าวหน้า จากสภาพเช่นนี้มีตัวแปรที่วัดในเชิงปริมาณได้หรือไม่ และวัดได้อย่างไร เพื่อนำมาใช้เป็นฐานในการวัดผลผลิตภาพของครู

ในกรอบที่กว้างขึ้นและเป็นกรอบที่มีความสำคัญเพิ่มขึ้นเป็นลำดับ ทั้งในแง่ของระดับการศึกษาที่ครูผู้นั้นประสิทธิ์ประสาทความรู้ (โดยเฉพาะในระดับอุดมศึกษา) และในแง่ของความคาดหวังของครูในยุคปัจจุบัน ครูมีบทบาทหรือหน้าที่ในการพัฒนาความรู้ในวิชาที่ตนสอนให้แก่วงวิชาการด้วย นั่นคือ ครูไม่ได้มีหน้าที่เพียงเอาความรู้ที่ร่ำเรียนมานำมาถ่ายทอดต่อให้เด็ก ๆ แต่ต้องสร้างสรรค์ความรู้ขึ้น ๆ เพิ่มเติม ทั้งในด้านวิธีการถ่ายทอดและด้านเนื้อหาของ การถ่ายทอด หรือในภาษาปัจจุบัน ครูควรหลีกเลี่ยงสภาพ “ไม้ตายแล้ว” (deadwood) “ผลผลิต” ของการทำหน้าที่ลักษณะนี้ของครู กล่าวได้ว่ามีความชัดเจนมากที่สุด และบรรดาครูในระดับการศึกษาสูง ๆ จะคุ้นเคยกับสิ่งที่เรียกว่า บทความวิชาการ ตำราประเภทต่าง ๆ รายงานวิจัย ฯลฯ การวัดผลผลิตภาพของครูในหน้าที่นี้จึงง่ายขึ้นเมื่อเปรียบเทียบกับ การวัดผลผลิตภาพของครูในหน้าที่อื่น ๆ ที่กล่าวแล้วข้างต้น ถึงกระนั้นการวัดที่เกิดขึ้นจริงนั้นอาจไม่แม่นยำ (accurate) ก็ได้หากวิเคราะห์แต่เฉพาะจำนวนชิ้นหรือปริมาณของผลผลิตอย่างเดียวเท่านั้น ปัญหาของคุณภาพของผลผลิตสำหรับกรณีนี้มีความสำคัญเป็นพิเศษ เพราะผลผลิตในรูปของเอกสารวิชาการในรูปต่าง ๆ นั้น อาจไม่มีเนื้อหาที่สะท้อนกับการพัฒนาความรู้ในวิชานั้น ๆ แต่อย่างไรก็ดีการนำประเด็นของคุณภาพผสมผสานกับประเด็นปริมาณของผลผลิตจึงเป็นเรื่องสำคัญมากในการวิเคราะห์ผลผลิตภาพของครูในหน้าที่นี้ให้ใกล้เคียงที่สุด

การกล่าวถึง “คุณภาพ” ของผลงานวิชาการในตัวผลผลิตของการพัฒนาสร้างสรรค์ความรู้ให้แก่วงวิชาการ ในแง่หนึ่งแล้วเป็นการเชื่อมโยงผลผลิตเข้าไปหาผลลัพธ์ของการทำหน้าที่ของครู พิจารณาในบริบทนี้ทุกคนต้องยอมรับกันได้ว่า ผลผลิตที่ครูผลิตออกมาในรูปผลงานวิชาการต่าง ๆ นั้น ในตัวมันเองไม่มีความสำคัญมากนัก เพราะอาจเป็นการสร้างมลภาวะทางวิชาการให้แก่วงการด้วยซ้ำไป เมื่อผลงานวิชาการที่ผลิตออกมานั้นไร้สาระ ไม่มีอะไรใหม่ หรือผลิตความรู้ที่ผิดพลาดคลาดเคลื่อน คุณภาพของผลผลิตจึงสำคัญอย่างยิ่งยวด ในกรณีนี้ แต่ทันทีที่พูดถึงคุณภาพของผลงานวิชาการ ปัญหาการระบุและการวัดก็ตามมาทันทีและเป็นปัญหาที่ยังไม่มีการวิจัยกันอย่างเป็นระบบ ดังจะเห็นได้จากความหละหลวมและการขาดเอกภาพของการประเมินผลเพื่อเลื่อนตำแหน่งทางวิชาการที่ดำรงอยู่ปัจจุบัน

คุณภาพที่กล่าวถึงนี้มีมิติหลาย ๆ ด้าน ซึ่งมีอาจอภิปรายรายละเอียดได้ในที่นี้¹ แต่ที่ใคร่ขำเป็นพิเศษ ณ ที่นี้ก็คือ (1) “คุณภาพ” ที่วินิจฉัยจากภายในกรอบของตัวผลผลิตเอง (มักเกี่ยวพันกับ “วิทยาว่าด้วยการวิเคราะห์ ในกรอบวิชานั้น ๆ) และ (2) “คุณภาพ” ที่วินิจฉัยเชื่อมโยงกับการเพิ่มขึ้นขององค์ความรู้ในวงวิชาการนั้น ๆ คุณภาพในลักษณะที่ (2) นี้ ที่สัมพันธ์กับสิ่งที่เรียกว่า “ผลลัพธ์” ของการทำหน้าที่ การพัฒนาองค์ความรู้ให้แก่วงวิชาการ อย่างไรก็ตามประเด็นหนึ่งที่เกี่ยวกับเรื่อง “ผลลัพธ์” ในหน้าที่นี้ที่ควรกล่าวถึง คือ ผลลัพธ์ที่พูดถึงในบริบทนี้จะเน้นเฉพาะที่องค์ความรู้ในวงวิชาการที่เพิ่มจากเดิมเท่านั้น หรือจะเน้นรวมไปถึง “ประโยชน์ใช้สอย” (ที่มาในรูปแบบต่าง ๆ) ที่องค์ความรู้ที่เพิ่มขึ้นนั้น ได้มีส่วนสร้างสรรค์ขึ้นมา (โดยผ่านการนำไปใช้ของตัวครูเองและครูอื่น ๆ ตลอดจนคนนอกวงการ) ประเด็นที่หยิบยกขึ้นมาแสดงนี้มีความสำคัญมากโดยเฉพาะในประเทศที่ไม่ได้เน้นการเพิ่มพูนองค์ความรู้เพื่อความรู้เอง แต่เน้นการเพิ่มพูนองค์ความรู้เพื่อการประยุกต์ใช้กับการแก้ปัญหาต่าง ๆ ของสังคม เช่น การค้นพบทฤษฎีคณิตศาสตร์บริสุทธิ์ทฤษฎีหนึ่งเป็นคนแรก อาจไม่มีประโยชน์ใช้สอยอะไร เมื่อเปรียบเทียบกับ การค้นพบวิธีวัดผลผลิตภาพของครูไทย (ในหน้าที่หนึ่ง) เป็นต้น และทันทีที่พูดถึง “ประโยชน์ใช้สอย” ที่สะท้อนออกมาในรูปของผลลัพธ์ชนิดต่าง ๆ ขององค์ความรู้ นั้น ๆ ประเด็นที่มีอภิปรายเชื่อมโยงกันก็คือ ประโยชน์ใช้สอยในบริบทของสังคมท้องถิ่น (ไทย) หรือในบริบทของสังคมโลก (สากล)

3.4 ครู “ผลิตอะไร” กันแน่ : ข้อสังเกตเพิ่มเติม

การแจกแจงผลผลิตและผลลัพธ์และการอภิปรายแง่มุมต่าง ๆ ของการระบุและการวัดผลผลิตและผลลัพธ์ในย่อหน้าต่าง ๆ ข้างต้น ไม่ได้ต้องการสร้างความสับสนให้แก่ผู้อ่าน (ความสับสนมีอยู่ในตัวมันเองแล้ว เพียงแต่นักวิชาการในประเทศไทยไม่นิยมเผชิญหน้ากับมันเท่านั้น) แต่มีเจตนาเริ่มต้นให้มีการคิดถึงเรื่องผลผลิตภาพของครูอย่างเป็นระบบ และก่อให้เกิดการวิเคราะห์และวิจัยในเรื่องนี้ (ทั้งในภาพรวมและในภาพย่อย) ในวงการศึกษาของประเทศไทย และด้วยความมุ่งมั่นในลักษณะนี้ ใคร่ขอให้ข้อสังเกตเพิ่มเติมในเรื่อง ครู “ผลิตอะไร” กันแน่

การแยกแยะหน้าที่หรือบทบาทของครูในการนำเสนอข้างต้น มีจุดมุ่งหมายเพื่อให้การวัดผลผลิตภาพของครูอยู่ในวิสัยกระทำได้ง่ายขึ้น (หลังจากหาทางออกสำหรับประเด็นต่าง ๆ ที่เป็นปัญหาของการระบุและการวัดได้แล้ว) ทั้งนี้เพราะว่า บทบาทหนึ่งหน้าที่หนึ่งของครูนั้นมี

¹ผู้เขียนได้เคยอภิปรายในประเด็นนี้แล้วในเวทีอื่น ซึ่งผู้อ่านที่สนใจอาจศึกษาได้ใน ไกรยุทธ ธีรตยาคินทร์ (2530) ไกรยุทธ ธีรตยาคินทร์ (2528)

ผลผลิตและผลลัพธ์ที่แตกต่างกัน ในสภาพเช่นนี้ การมองภาพรวมและสรุปเป็น “ผลรวบยอด” นั้น เป็นสิ่งที่เพิ่มความไม่ชัดเจนในตัว “ผลผลิต” และ “ผลลัพธ์” (ที่สรุปในรูปของผลรวบยอด) และเป็นต้นตอของการถกอภิปรายที่หาข้อยุติยากขึ้นเป็นอันมาก โดยเฉพาะสิ่งที่ถกอภิปรายนั้นเกี่ยวข้องกับรูปของ “ผลรวบยอด” ซึ่งเกี่ยวข้องกับค่านิยม (value) ของผู้อภิปรายด้วยแล้ว โอกาสของการหาข้อยุติเพื่อพัฒนาเครื่องมือเพื่อการวัด เพื่อการประเมินผล เกือบจะไม่มีเอาเลยในเมื่อไม่มีความเห็นพ้องต้องกัน (consensus) เป็นจุดเริ่มต้นแล้ว

ในทางตรงกันข้ามการหันไปเจาะประเด็นที่แคบที่สุด ข้อขัดแย้ง ก็มีโอกาสชัดเจนออกได้ง่ายขึ้น จุดเริ่มต้นของการพัฒนาองค์ความรู้ (ในที่นี่ ความเข้าใจในตัวโมโนทัศน์และตัวการวัด) ในเรื่องนั้น ๆ ก็จักเกิดขึ้นได้ และเป็นไปได้ด้วยว่า อัตราการพัฒนาองค์ความรู้นี้อาจไถ่หยานไปได้อย่างรวดเร็ว การแจกแจงหน้าที่ของครูให้แคบที่สุดเป็นหน้าที่ ๆ ไป (โดยการยอมรับด้วยว่าครูทำหลาย ๆ หน้าที่) จัดเป็นวิธีนำเสนอที่ดีที่สุด

โปรดสังเกตด้วยว่าการแจกแจงหน้าที่ให้แคบลงนี้ ก็ยังมีปัญหาของการกำหนด “ผลผลิต” และ “ผลลัพธ์” ซึ่งยังหาข้อยุติไม่ได้ เช่นในกรณีหน้าที่แรกที่อภิปรายข้างต้น (การอบรมสั่งสอนให้ “ลูกศิษย์” เป็นคนดี) หน้าที่นี้จัดเป็นหน้าที่ใหญ่ สื่อภารกิจรวบยอดของครูที่มีต่อลูกศิษย์ (และสำหรับนักการศึกษาบางท่าน อาจจัดเป็นหน้าที่เดียวที่ควรสนใจเมื่อพูดถึงผลิตภาพของครู) แม้ในกรณีนี้นักการศึกษาบางท่านอาจไม่ยอมรับหน้าที่ในลักษณะนี้เลยก็ได้ โดยอาจย่ำว่า หน้าที่ของครูคือการสร้าง “วิวัฒนาการ” (growth and development) ในตัวลูกศิษย์ “วิวัฒนาการ” คืออะไรสื่ออะไรในรูปของผลลัพธ์ หรือ “วิวัฒนาการ” คือผลลัพธ์ แล้วรูปธรรมของผลลัพธ์นี้คืออะไร และเพื่อให้ได้ผลลัพธ์ตามที่ใ้ระบุนี้จะต้องมีผลผลิตอะไรเกิดขึ้นก่อน เพื่อนำไปสร้างผลลัพธ์ให้เกิดขึ้นในรูปของ “วิวัฒนาการ” ประเด็นเหล่านี้เป็นคำถามที่ต้องหาคำตอบเพื่อความก้าวหน้าขององค์ความรู้ในเรื่องนี้ ทั้งนี้ให้มีการยอมรับกันโดยไม่ต้องโต้แย้งว่า การสร้าง “วิวัฒนาการ” เป็นหน้าที่หลักของครู เป็นสิ่งที่ครู “ผลิต”

สิ่งที่ต้องย้ำด้วย ณ จุดนี้ก็คือ ครูไม่ได้ผลิตลูกศิษย์ (เหมือนกับผลิตสินค้าหรือเสมือนหนึ่งเป็นสินค้า) ลูกศิษย์มีอยู่แล้ว สิ่งที่ผลิตคือ “วิวัฒนาการ” (ในกรณีที่กำลังอภิปรายอยู่นี้) เป็น “ผล” ที่บังเกิดขึ้นในตัวลูกศิษย์ พิจารณาในทัศนพิสัย (perspective) เช่นนี้ น่าจะช่วยให้ไม่เกิดความตะขิดตะขวงใจหรือเกิดอารมณ์ในทางลบ เพราะชวนให้คิดต่อไปว่า ครูได้ผลิต “ผล” (“วิวัฒนาการ”) นั้นในตัวลูกศิษย์ได้หรือไม่และได้มากหรือน้อยแค่ไหน และระหว่างสองจุดเวลา “ผล” นี้ได้เปลี่ยนแปลงไปในทิศทางที่สูงขึ้นหรือลดลง การวัด “วิวัฒนาการ” ที่ครูสร้างขึ้นในตัวเด็กก็คือการวัดระดับความสามารถของครูในการสร้าง “วิวัฒนาการ”

(ผล) ในตัวลูกศิษย์นั่นเอง และนี่ก็คือการวัดผลคุณภาพของครูในหน้าที่นี้ ดังนั้น การมุ่งไปเน้น “วิวัฒนาการ” ในการผลิตของครู ไม่ได้หลีกเลี่ยงการที่ต้องประเมินว่าครูได้สร้างผลหรือวิวัฒนาการให้บังเกิดขึ้นได้หรือไม่ ได้มากน้อยเพียงใด นั่นคือ การวัดผลคุณภาพของครูก็ยังจำเป็นอยู่และไม่ใช่ว่าสิ่งเดียวกับการวัด “วิวัฒนาการ” **การวัดวิวัฒนาการ คือ การวัดผลที่เกิดขึ้นในตัวลูกศิษย์ แต่การวัดผลคุณภาพของครู คือการวัดระดับความสามารถของครูในการสร้างสรรค์ผล “วิวัฒนาการ” ในตัวลูกศิษย์**

การผลิต “วิวัฒนาการ” ในตัวลูกศิษย์เป็นเพียงตัวอย่างหนึ่งเท่านั้น ในประเด็น “ครูผลิตอะไรกันแน่” ตัวอย่างอื่นยังมีอีกซึ่งผู้อ่านที่อยู่ในวงการศึกษาคงคุ้นเคยดีอยู่แล้ว เช่น สิ่งที่ครูผลิต คือ “ศิลปะของการรู้จักแสวงหาความรู้ตลอดชีวิต” เป็นต้น¹ จึงมีต้องอภิปรายแจกแจงกันอีก สิ่งที่เราอยากก็คือ “สิ่งที่ครูสร้างสรรค์ขึ้นมาในการทำหน้าที่ของครู” เป็นประเด็นที่พึงต้องแยกออกจาก “ครูได้สร้างสรรค์สิ่งที่คาดหวังจากครูได้มากน้อยเพียงใด” การวัดผลคุณภาพของครู (อันเป็นนัยของประเด็นหลัง) จะดำเนินไปไม่ได้เลยถ้านักการศึกษาไม่ยอมหาข้อยุติ (อย่างน้อยชั่วคราว) ว่าผลต่าง ๆ ที่ครูถูกคาดหวังให้สร้างสรรค์ ให้เกิดขึ้นในตัวลูกศิษย์ (และให้แก่องค์กร) ในกระบวนการเรียนการสอน คืออะไรกัน โดยพยายามแจกแจงให้ได้ด้วยว่า ผลต่าง ๆ เหล่านี้มีอะไรที่จัดว่าเป็น “ผลผลิต” และอะไรที่จัดเป็น “ผลลัพท์” ตลอดจนวิธีการวัดผลผลิตและผลลัพท์เหล่านี้ได้อย่างไร

3.5 บริบทของ “การผลิต” หรือ “การทำหน้าที่” ของครู

กรอบวิเคราะห์ของบทความนี้เน้นผลผลิตภาพของครูในฐานะปัจเจกบุคคลที่มีหน้าที่ต่าง ๆ ในบริบทของการเป็นครู การเป็นครูเกิดขึ้นในสภาพแวดล้อมที่กว้าง (โรงเรียนโดยผ่านผู้บริหารโรงเรียน) และที่แคบ (ชั้นเรียน) เกิดขึ้นภายในกรอบของหลักสูตรและภายในกรอบของแขนงวิชาและหลักวิชา (สำหรับวิชาหนึ่ง ๆ) ตลอดจนเกิดขึ้นภายในกรอบของลูกศิษย์ที่มีภูมิหลังและความสามารถพื้นฐานที่ติดตัวมากับลูกศิษย์ องค์ประกอบของสภาพแวดล้อมเหล่านี้เป็นตัวแปรสำคัญในการกำหนดปริมาณและคุณภาพของ “ผล” ของการทำงานของครู นั่นคือเป็นตัวแปรที่มีอิทธิพลต่อระดับค่าผลผลิตภาพของครูอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ องค์ประกอบของสภาพแวดล้อมเหล่านี้เป็นสิ่งที่ต้องตระหนักอยู่เสมอในการวัดผลผลิตภาพของครู แม้ว่าโดยปกติ

¹ ผู้อ่านเพียงใช้ “ผล” นี้แทนคำว่า “วิวัฒนาการ” ประเด็นต่าง ๆ ที่ได้อภิปรายในบริบทของ “วิวัฒนาการ” ก็ประยุกต์ใช้ได้เลย “ผล” อื่น ๆ ที่คาดหวังจากการทำหน้าที่ (“การผลิต”) ของครูนั้นก็สามารณนำมาวิเคราะห์ในลักษณะเดียวกัน

แล้วต้องมีการยอมรับสภาพแวดล้อมที่ดำรงอยู่ในลักษณะที่กำหนดให้แล้ว (“given”) เพื่อประโยชน์ของการวัดผลคุณภาพของครู ก็คือ การใช้ผลผลิตและผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นเป็นตัวฐานในการวัดผลคุณภาพของครู เป็นการยอมรับอิทธิพลของตัวแปรสภาพแวดล้อมต่าง ๆ แล้ว โดยไม่แจกแจง การศึกษาผลผลิตคุณภาพของครู ณ จุดเวลาหนึ่งในกรณีนี้ก็ไม่ผิดพลาดคลาดเคลื่อนอะไร แม้ว่าผลผลิตคุณภาพของครูที่วัดได้นี้จะไม่ใช่อะไรที่เกิดจากการทำงานของครู แต่เมื่อเอาค่าผลผลิตคุณภาพของครู ณ สองจุดเวลามาเปรียบเทียบกันเพื่อหาข้อยุติบางประการนั้น (เช่นผลผลิตคุณภาพของครูลดลงหรือเพิ่มขึ้นจากอดีต) จำเป็นต้องกระทำด้วยความระมัดระวังเนื่องจากลักษณะขององค์ประกอบสภาพแวดล้อมต่าง ๆ นั้น อาจเปลี่ยนแปลงไประหว่างสองจุดเวลาที่เป็นจุดเปรียบเทียบ การค้นหาสาเหตุของการเปลี่ยนแปลงในระดับผลผลิตคุณภาพของครู จะกระทำได้อย่างถูกต้องก็ต่อเมื่อได้วิเคราะห์องค์ประกอบสภาพแวดล้อมต่าง ๆ เหล่านี้ด้วย

4. ความสัมพันธ์ระหว่าง ผลผลิตภาพของครูกับคุณลักษณะของครูที่ดี คุณวุฒิของครู ความสัมฤทธิ์ผลของครู และคุณภาพของการศึกษา

4.1 นำเรื่อง

คงมีผู้อ่านที่เป็นครูหรือเป็นนักการศึกษาจำนวนไม่น้อย เริ่มมีความกังขาเมื่ออ่านถึงจุดนี้ว่า แล้วเราจะวัดผลผลิตภาพของครูไปทำไมกันในเมื่อสิ่งที่ครูผลิตออกมานั้น ดูจะไม่มีอะไรที่มีพื้นฐานชัดเจน นิยามออกมาได้ที่คนในวงการส่วนใหญ่ยอมรับและสามารถวัดในเชิงปริมาณได้ และจะยอมรับกันในบางกรณี ผลผลิตและผลลัพธ์ที่ครูสร้างสรรค์ขึ้นมานั้นก็ไม่ใช่อะไรที่แท้จริงหรือผลิตผลบริสุทธิ์ของครูแต่อย่างใด ผลผลิตภาพของครูที่พอวัดได้นี้ก็มีความหมายลดน้อยลงไป ในสภาพเช่นนี้ทำไมเราไม่เลิกสนใจสิ่งที่เรียกว่า ผลผลิตภาพของครูเล่า แล้วหันไปสนใจสิ่งที่คุ้นเคยกันดี เช่น คุณลักษณะของครูที่ดี คุณวุฒิของครู ผลสัมฤทธิ์ของครู รวมทั้งคุณภาพของการศึกษา มโนทัศน์เหล่านี้ น่าจะเอื้อความเข้าใจในเรื่องของครู ในเรื่องประสิทธิภาพของการจัดการเรียนการสอนของครูได้ดีกว่า

พิจารณาอย่างผิวเผินแล้ว ข้อสังเกตที่น่าเชื่อถือได้ไม่น้อย แต่เมื่อวิเคราะห์กันให้ลึกลงไปแล้ว การหักเหความสนใจในลักษณะนี้ไม่ได้ช่วยสถานการณ์มากนัก เราก็คงไม่รู้จะรู้ดีว่าครูทำงานได้ผลหรือไม่ ได้ผลมากน้อยเพียงใด นอกเหนือจากการสันนิษฐานตามหลักศรัทธา หรือตามหลักตรรกะเท่านั้น ความสนใจของเรามีต่อเรื่องของคุณลักษณะของครูที่ดี เรื่องของคุณวุฒิของครู หรือเรื่องของความสัมฤทธิ์ผลของครู นั้นแท้ที่จริงก็เกิดจากความสนใจที่มีต่อผลของการทำงานของคุณครูหรือประสิทธิภาพของคุณครูนั่นเอง หากติดตามแนวคิดเช่นนี้

ไปถึงที่สุด เราก็หลีกเลี่ยงที่จะต้องเผชิญกับประเด็นการวัดผลคุณภาพของครูไม่ได้ ข้อสรุปเช่นนี้จะชัดเจนยิ่งขึ้นเมื่อเราอภิปรายอย่างเจาะจง ความสัมพันธ์ระหว่างมโนทัศน์ต่าง ๆ ที่ได้หยิบยกขึ้นมากล่าวในสองย่อหน้านี้

4.2 ความแตกต่างระหว่างองค์ประกอบของปัจจัยผลิตกับลักษณะของสิ่งทีผลผลิตออกมา

ปัจจัยผลิตหรือสิ่งที่ป้อนเข้าหรือปัจจัยเข้า (input) ในกระบวนการผลิต (กระบวนการทำกิจกรรมเพื่อให้เกิดผลอะไรสักอย่างหรือหลายอย่างตามที่ตั้งใจไว้) จะต้องแยกแยะออกจาก ผลที่ได้ออกมา (output and outcome) จากกระบวนการผลิตนั้น ๆ เสมอ โดยปกติเมื่อพูดถึงกิจกรรมต่าง ๆ ที่ทำกัน นิยมพูดถึง “ปัจจัยเข้า” เป็นส่วนใหญ่ (เช่น คน งบประมาณ สถานที่ วัสดุ อุปกรณ์ต่าง ๆ) ส่วนการพูดถึง “ผล” ของกิจกรรมในรูปของผลผลิตและผลลัพธ์นั้นก็มีบ้าง แต่มีลักษณะที่ฉาบฉวย ไม่กระชับชัดเจน ที่เป็นประโยชน์ต่อการตัดสินใจเท่าไรนัก¹ สภาพเช่นนี้ก็พอเข้าใจได้ เนื่องจาก “ผล” ที่ได้ออกมาจากกระบวนการผลิตหรือการทำกิจกรรมต่าง ๆ นั้น ไม่ใช่สิ่งที่เห็นหรือจับต้องได้ง่าย ๆ และเมื่อวิเคราะห์ลึกลงไป กลับมีปัญหาเรื่องความไม่ชัดเจนและความสับสนมากยิ่งขึ้น ดังประจักษ์ชัดจากข้ออภิปรายต่าง ๆ ดังเสนอแล้วข้างต้น ด้วยเหตุผลนี้เองความสนใจที่จะวิเคราะห์วิจัยเรื่องของ “ปัจจัยออก” หรือ “ผล” จึงมีน้อย และหากยังมีความสนใจในกระบวนการผลิตดังกล่าว การวิเคราะห์จะมุ่งไปในเรื่องของ “ปัจจัยเข้า” และแม้ในกรณีที่พูดถึง “ปัจจัยเข้า” ก็มักจะเป็นการอภิปรายในประเด็นปริมาณมากกว่าคุณภาพ ทั้งนี้ด้วยฐานเหตุผลทำนองเดียวกันที่ว่าคุณภาพเป็นสิ่งที่วิเคราะห์ได้ยากกว่าปริมาณ นั่นเอง

แท้ที่จริง วิธีการหักเหความสนใจนี้แม้จะเป็นจุดเริ่มต้นที่ไม่ผิด แต่ก็มีใช้ทางเลือกที่ควรทุ่มเทความพยายามทั้งหมดที่มีอยู่โดยละเลยการวิเคราะห์ผลผลิตและผลลัพธ์ของกระบวนการผลิตไปเลย ผู้สันตติกรณ์บางท่านอาจทักว่า ถ้าปัจจัยเข้าไม่ดีแล้วผลที่ออกมาก็จะไม่ดีแน่หรือกล่าวอย่างทันสมัยตามภาษาคอมพิวเตอร์ “ขยะเข้า ขยะออก” ดังนั้น การสามารถวิเคราะห์คุณลักษณะของปัจจัยเข้า และพัฒนาคุณลักษณะของปัจจัยเข้า น่าจะสันนิษฐานว่า “ผลที่ออกมา” (ในรูปแบบใดก็ตาม) ก็จะต้องดีด้วย แม้ว่าเราจะไม่มั่นใจนักว่า ผลต่าง ๆ เหล่านี้คืออะไรกันแน่ ข้อสันนิษฐานนี้ไม่ได้ตั้งอยู่บนพื้นฐานของความมั่นคง เจกเช่นกรณี “ขยะเข้า

¹ ข้อยุตินี้มีคำอธิบายใน ไกรยุทธ ธีรตยา คีรินทร์ 2531

ขยะออก” นั่นคือ ปัจจัยเข้าที่มีคุณภาพไม่จำเป็นต้องนำไปสู่ผลผลิตและผลลัพธ์ที่ปรารถนา ผลผลิตอาจไม่ออกมาเลย อาจไม่มีคุณภาพ แม้ผลผลิตออกมาแล้วแต่ผลลัพธ์อาจไม่บังเกิดขึ้น และแม้ผลลัพธ์ที่ได้เกิดขึ้นก็อาจไม่ใช่ผลลัพธ์ที่มุ่งหวังไว้แต่แรก โอกาสที่ภาวะเช่นนี้เกิดขึ้นได้ง่ายเป็นสัดส่วนกับความสลับซับซ้อนของกระบวนการผลิตหรือการดำเนินกิจกรรม และความสลับซับซ้อนนี้มีอยู่ให้เห็นในกิจกรรมต่าง ๆ ในภาครัฐบาลและในวงการศึกษา และสภาพของการไม่เกิดผลหรือเกิดผลที่ไม่ต้องการก็เป็นปรากฏการณ์ที่เรารับทราบกันอยู่เสมอ ดังนั้น ความจำเป็นที่ต้องให้ความสนใจในเรื่อง ผลผลิตและผลลัพธ์ของกระบวนการผลิตจึงยังคงมีอยู่เสมอ และหลีกเลี่ยงไม่ได้ แม้จะไม่ชอบการวิเคราะห์ดังกล่าวก็ตาม

ด้วยข้อสังเกตนี้จะขออภิปรายความสัมพันธ์ระหว่างมโนทัศน์ต่าง ๆ ที่เป็นภารกิจหลักของตอนนี้

4.3 คุณสมบัติของครูที่ดี คุณวุฒิของครู และผลิตภาพของครู

คุณสมบัติของครูที่ดี เป็นเรื่องที่มีการศึกษาวิจัยกันอย่างกว้างขวางในวงการศึกษาไทย คุณลักษณะของครูที่ดีมีอยู่มากมาย สุดแล้วแต่จะเลือกใช้แบบจำลองใดหรือวิธีจัดระบบของคุณสมบัติของครูที่ดี คุณสมบัติของครูที่ดีเหล่านี้ก็ได้มีการสอบถามตรวจสอบจากลูกศิษย์ทุกระดับและได้วิเคราะห์จากลักษณะของครูที่มีการยอมรับกันว่าเป็นครูที่ดีในสายตาของนักเรียน จัดเป็นองค์ความรู้ที่น่ารู้ น่าสนใจ ช่วยให้เข้าใจด้วยว่า “ครูที่มีคุณภาพ” นั้นจักต้องมีคุณสมบัติใดอะไรบ้าง แต่ในทัศนะของผู้เขียน คุณสมบัติเหล่านี้ต้องมีการนำมาใช้อย่างเหมาะสมกับกาลเทศะ การประเมินผลของการทำงานของครูที่นิยมใช้กันอยู่ในปัจจุบันที่นักการศึกษาได้ช่วยกันพิจารณาขึ้นมานั้นเป็นการประเมินผลจากด้านปัจจัยเข้า ครูที่ได้รับการประเมินในลักษณะนี้อาจผ่านการประเมินผลเป็นที่น่าพอใจ แต่เราก็ไม่สามารถสรุปได้อย่างไม่กระดากใจว่า ครูผู้นั้นได้ทำหน้าที่ (ที่จับขึ้นมาวิเคราะห์) อย่างได้ผล ประสิทธิภาพของการทำงานนั้นหากต้องการให้มีความหมายแล้วจะต้องเป็นประสิทธิภาพของการทำงานในรูปของ “ผลงาน” (ผลผลิต/ผลลัพธ์) ที่สร้างสรรค์ออกมา ไม่ใช่ปัจจัยที่ใส่ เข้าไปโดยผ่านตัวครู (คุณสมบัติของครูในส่วนที่เกี่ยวกับวิธีการทำงาน-เตรียมสอนดี เข้าชั้นเรียนตรงเวลา มีเอกสารคำสอน (ซีดี) สมบูรณ์แจกให้ อธิบายทุกอย่างชัดเจน มีเมตตาต่อผู้เรียน ฯลฯ แน่นนอนที่สุด อย่างดีที่เราจะทำได้คือเราตั้งความหวังไว้ว่า ถ้าคุณสมบัติเหล่านี้มีอยู่ในตัวครูแล้ว “ผลงาน” ที่ออกมาควรจะเป็นผลที่ปรารถนาและในระดับที่น่าพอใจ

การประเมินผลการทำงานของครู โดยมุ่งเน้นการประเมินคุณสมบัติของครู จึงไม่ใช่การประเมินผลผลิตภาพของครูแต่อย่างใด โดยที่เราประเมินผลของการทำงานของครู ไม่ได้อยู่ที่ความสนใจอยากทราบว่า ครูที่ถูกประเมินนั้นมีคุณสมบัติที่ดี/ไม่ดีอะไรบ้าง แต่อยู่ที่ความสนใจอยากทราบว่า ผลที่เกิดขึ้นกับลูกศิษย์ในกระบวนการเรียนการสอนยังเกิดขึ้นหรือไม่ เกิดขึ้นในระดับที่ดีขึ้นแล้วลง หรือในระดับที่น่าพอใจหรือไม่ สำหรับจุดมุ่งหมายเช่นนี้แล้วการประเมินผลผลิตภาพของครูก็เป็นภารกิจที่ต้องทำ (ในท้ายที่สุด)

คุณสมบัติหนึ่งของครูที่จะหยิบยกขึ้นมาในที่นี้ คือ คุณวุฒิของครู คุณวุฒิของครูจะเป็นตัวแปรหนึ่งที่ถูกหยิบยกมาอ้าง และมีความสำคัญในการกำหนดนโยบายการพัฒนากำลังคนในวงการศึกษาโดยที่ที่มีความเชื่อว่าคุณวุฒิของครูที่สูงขึ้น สื่อความสามารถของครูที่เพิ่มขึ้นเป็นสัดส่วนกัน เมื่อกำหนดระดับชั้นหรือระดับวิชาที่ครูจะสอนแล้ว การที่ครูมีวุฒิปริญญาโทน่าจะทำหน้าที่ได้ผลที่สูงกว่าครูที่มีวุฒิปริญญาตรี กล่าวอีกนัยหนึ่งคือ มีการคาดคะเนว่าผลผลิตภาพของครูระดับวุฒิปริญญาโทจะสูงกว่าผลผลิตภาพของครูระดับวุฒิปริญญาตรีในการทำหน้าที่สอนชั้นเดียวกัน โดยตรรกะเช่นนี้ คุณวุฒิของครูชั้นอนุบาลในปัจจุบันจึงมีแนวโน้มที่สูงขึ้นเรื่อย ๆ และเมื่อระดับอนุบาลเป็นเช่นนี้ คุณวุฒิของครูในระดับประถมและระดับมัธยมก็จะมีวุฒิปริญญาเอกในจำนวนที่มากขึ้น ๆ

วิวัฒนาการเช่นนี้ในตัวมันเองไม่ใช่ว่าเป็นสิ่งเสียหาย แต่เราไม่ควรยอมรับอย่างเฉยเมย (“take it for granted”) ว่าผลผลิตภาพของครูจะดีขึ้นจากเดิมจริง เพียงเพราะคุณวุฒิของครูเพิ่มสูงขึ้น คุณวุฒิของครูเป็นองค์ประกอบหนึ่งของปัจจัยเข้า การเพิ่มคุณวุฒิของครูเป็นการเพิ่ม “คุณภาพ” ของครู แต่คุณภาพที่เพิ่มขึ้นนี้จะมีส่วนสร้างสรรค์ “ผล” ที่ออกมาได้มากน้อยเพียงใดนั้นเป็นสิ่งที่รอการพิสูจน์ ไม่ใช่ยอมรับกันง่าย ๆ การเพิ่มคุณวุฒิของครูก็ต้องใช้ทรัพยากรของประเทศและการใช้ทรัพยากรจำนวนนี้จะคุ้มค่าก็ต่อเมื่อการเพิ่มคุณวุฒิของครูนำไปสู่การเพิ่มขึ้นของ “ผลผลิตและผลลัพธ์” ที่ครูสร้างสรรค์ขึ้นมาอย่างแท้จริง นั่นคือผลผลิตภาพของครูได้เพิ่มขึ้นเพราะคุณวุฒิของครูเพิ่มขึ้น การพูดถึงคุณวุฒิของครูโดยไม่พยายามวิเคราะห์ว่า คุณวุฒิที่เพิ่มใช้สร้างสรรค์ “ผลผลิตและผลลัพธ์” อะไรบ้างในกระบวนการเรียนการสอนเป็นการพิจารณาปัญหาเพียงจุดเล็ก ๆ เท่านั้นและเมื่อทำความเข้าใจในเรื่องผลผลิตและผลลัพธ์ได้แล้ว การวัดผลผลิตภาพของครูในกรณีนี้ก็มิโอกาสกระทำได้ง่ายขึ้นอีกชั้นหนึ่ง

4.4 ความสัมพันธ์ของครูและผลผลิตภาพของครู

โดยที่มโนทัศน์ “ผลผลิตภาพของครู” ไม่เป็นที่รู้จักและเข้าใจกันอย่างกว้างขวางในวงการศึกษาไทย ทำให้เกิดความคิดในหมู่นักวิชาการศึกษาไทยบางท่านว่า สิ่งที่น่าสนใจไม่ใช่

ผลิตภาพของครู แท้ที่จริงสิ่งที่นักการศึกษาไทยควรให้ความสนใจเป็นพิเศษก็คือ “ความสัมฤทธิ์ผล” (achievement) ของครู “ความสัมฤทธิ์ผล” สื่อภาวะที่สามารถทำให้เกิด “ผล” ได้ (ทั้งในระดับปริมาณและในระดับคุณภาพ) ตามที่ได้กำหนดไว้เป็นเป้าหมายหรือความหวัง การไม่บรรลุผลในระดับที่ต้องการย่อมสื่อ “ความล้มเหลว” ของการกระทำกิจนั้น ๆ ความล้มเหลวสูงหรือต่ำขึ้นอยู่กับความแตกต่างระหว่าง “ผล” ที่เป็นเป้าหมาย กับ “ผล” ที่เกิดขึ้นจริง จะมากหรือน้อย¹

เมื่อความหมายของความสัมฤทธิ์ผลเป็นเช่นนี้ ความสัมฤทธิ์ผลของครูก็ต้องวิเคราะห์และวัดจาก “ผล” ที่ครูได้สร้างสรรค์ออกมาในกระบวนการเรียนการสอน เปรียบเทียบกับ “ผล” ที่ระบบการศึกษา/โรงเรียนได้คาดหวังจากครู “ผล” ที่ครูสร้างสรรค์ออกมานี้ มีอะไรบ้าง ระบุและวัดได้อย่างไร เป็นสิ่งที่ต้องศึกษาวิจัย และในการศึกษาวิเคราะห์ประเด็นเหล่านี้ คงจะหลีกเลี่ยงปัญหาต่าง ๆ ที่ได้หยิบยกขึ้นมาอภิปรายแล้วในหัวข้อต่าง ๆ ข้างต้นไม่ได้ และข้อยุติที่พึงได้รับนั้นก็ต้องพยายามหักล้าง (overcome) ปัญหาในการระบุผลผลิตและผลลัพธ์ (ในบทบาทและหน้าที่ต่าง ๆ ของครู) และในการหาวิธีการวัดผลเหล่านี้ เพื่อประโยชน์ในการกำหนด “ระดับเป้าหมาย” และในการวัดผลที่ครูได้สร้างสรรค์ให้เกิดขึ้น โปรดสังเกตว่าถ้าการวิเคราะห์สามารถดำเนินการมาถึงจุดนี้ได้แล้ว การวิเคราะห์ผลิตภาพของครูเป็นเรื่องไม่ยากเย็นกว่ากันนัก

อนึ่ง ความสัมฤทธิ์ผลของครู เมื่อวิเคราะห์ผ่านผลผลิตและผลลัพธ์ในลักษณะที่อภิปรายแล้วข้างต้นย่อมสัมพันธ์กับผลสัมฤทธิ์ของการเรียนของลูกศิษย์ ย่อมสื่อการได้บรรลุผลผลิตและผลลัพธ์ (อย่างน้อยบางรูปแบบ) ที่ครูได้มุ่งมั่นให้เกิดขึ้น การมุ่งหาข้อยุติเกี่ยวกับผลสัมฤทธิ์ของการเรียนจึงเป็นวิธีหนึ่งของการประเมินความสัมฤทธิ์ผลของครูนั่นเอง และหากการวิเคราะห์ดำเนินการ อย่างถูกต้องตามหลักวิชาแล้ว ข้อมูลที่ได้ก็สามารถใช้วิเคราะห์ความสัมฤทธิ์ผลของครูด้วย

¹การใช้คำว่า ความสัมฤทธิ์ผลมีมากหรือน้อยนั้นเป็นการหลีกเลี่ยงการมองประเด็นในแง่ลบโดยหันไปพูดจากลักษณะของการไม่ยอมประนามผลของการดำเนินงานอย่างตรงไปตรงมา ความสัมฤทธิ์ผลนั้นเกิดขึ้นหรือไม่เกิดขึ้น ถ้า “ผล” ออกมาเกินกว่าระดับที่กำหนดเป็น “เป้าหมาย” ไว้ เป็นการทำงานที่ดีกว่า เกินความคาดหมาย ในแง่นี้ ความสัมฤทธิ์ผลสูงกว่าที่ต้องการ แต่ก็มีผลสัมฤทธิ์อยู่ดี แต่ถ้าผลออกมาต่ำกว่าที่กำหนดเป็น “เป้าหมาย” แล้ว ก็เป็นเรื่องของความล้มเหลวไม่น่าจะเป็นเรื่องของความสัมฤทธิ์ผลน้อย

“ผลิตภาพของครู” เป็นการวัดระดับความสามารถของครูที่จะสร้างสรรค์ผลผลิตและผลลัพธ์ในหน้าที่ของการเป็นครู ค่าของผลิตภาพของครูในตัวเองไม่มีความหมายที่สมบูรณ์ เว้นแต่จะเปรียบเทียบกับผลิตภาพของครูในช่วงเวลาอื่น ทั้งนี้เพื่อสื่อข้อยุติว่า ผลิตภาพของครูดีขึ้นหรือเลวลง ย่อมมีประเด็นนโยบายที่ตามมาเพื่อการปรับปรุงกระบวนการเรียนการสอนให้ดีขึ้น หรือเพื่อทำให้กระบวนการเรียนการสอนที่ดีขึ้นแล้วให้ดียิ่งขึ้นไปอีก แต่ระดับค่าของผลิตภาพของครูที่คำนวณวัดได้นี้ ไม่ได้สื่อความสัมฤทธิ์ผลของครูแต่อย่างไรเว้นเสียแต่ว่าได้มีการกำหนดระดับผลิตภาพของครูไว้เป็นระดับเป้าหมาย ถ้าระดับค่าผลิตภาพของครูที่คำนวณวัดได้จริงสูงเท่ากับระดับค่าเป้าหมาย ในแง่นี้ การทำหน้าที่ของการเป็นครูก็ประสบความสำเร็จ มีผลสำเร็จตามที่ได้ตั้งความหวังไว้ ในกรณีที่ใช้ผลิตภาพของครูเป็นเครื่องมือในการวัดความสัมฤทธิ์ผลของครู ย่อมสื่อเห็นว่า ความสำเร็จของครูในรูปแบบต่าง ๆ ในการทำหน้าที่ของครูนั้น สามารถประเมิน (แบบรวบยอด) ได้จากการดูผลิตภาพของครูเปรียบเทียบกับระดับค่าเป้าหมายแน่นอนวิธีการประเมินความสัมฤทธิ์ผลของครูไม่จำเป็นต้องจำกัดอยู่ที่วิธีประเมินผ่านผลิตภาพของครูเท่านั้น

4.5 ผลิตภาพของครูและคุณภาพของการศึกษา

ความสัมพันธ์ชุดสุดท้ายที่จัดอภิปรายในที่นี้ คือผลิตภาพของครูและคุณภาพของการศึกษา คุณภาพของการศึกษาเป็นมโนทัศน์ที่เข้าใจยากเช่นเดียวกับผลิตภาพของครู แต่ในหมู่นักการศึกษาจะไม่รู้สึกเช่นนั้น เนื่องจาก “คุณภาพ” ของการศึกษานั้นเป็นสิ่งที่พูดกันแล้วก็พอเห็นภาพลง ๆ ว่าเป็นอย่างไร แต่ “ผลิตภาพ” เป็นคำต่างถิ่นต่างวิชา อาจไม่ยอมรับไว้ เพราะไม่อยากคิดต่อและพลอยรู้สึกว่ายาก สิ่งที่เกิดขึ้นตามมาก็คือมีการถกอภิปรายถึงคุณภาพของการศึกษาอยู่อย่างสม่ำเสมอในวงการการศึกษาไทย ถึงกระนั้นความเข้าใจในองค์ประกอบต่าง ๆ ที่เป็นตัวแปรกำหนดคุณภาพของการศึกษาในประเทศไทย ก็ไม่กระชับรัดกุม ชนิดที่สามารถวิเคราะห์และระบุอย่างเป็นกิจจะลักษณะได้ว่า มันมีอะไรบ้าง มีมิติอะไรบ้าง เกี่ยวพันกับองค์ประกอบนั้น ๆ และจะวัดมิติเหล่านี้ตลอดจนอิทธิพลของมิติเหล่านี้ต่อคุณภาพของการศึกษา สิ่งที่เห็นกันเป็นปกติก็คือการกล่าวถึงคุณภาพของการศึกษาอย่างผ่าน ๆ แม้ในกรณีที่มีรายละเอียดพอสมควรก็เป็นรายละเอียดที่จับยึดเป็นข้อสรุปที่มันเหมาะได้ยาก และที่สำคัญก็คือ การพูดถึงคุณภาพของการศึกษาโดยยังไม่มีคำสั่งในสิ่งต่าง ๆ ที่ผู้เขียน เรียกว่า ผลผลิตและผลลัพธ์ของครูในการทำหน้าที่ครูในกระบวนการเรียนการสอน

คุณภาพของการศึกษาจะสูงหรือต่ำ จะต้องประเมินจากปริมาณและคุณภาพของผลผลิตเพราะผลลัพธ์ที่ครูได้สร้างสรรค์ขึ้นมาในระบบการศึกษาในโรงเรียนอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้

การศึกษาอย่างเป็นทางการ (formal education) ไม่ได้เกิดขึ้นอย่างลอย ๆ และไม่ได้เกิดขึ้น เพราะนักเรียนอยู่ใน “โรงเรียน” แต่เกิดขึ้นเพราะปฏิสัมพันธ์ระหว่าง “ครู” (ในบทบาทหน้าที่ต่าง ๆ) และ “นักเรียน” ภายในบริบทของโรงเรียน ในสภาพเช่นนี้การวิเคราะห์คุณภาพของการศึกษาควรต้องมีจุดเริ่มต้นจากการวิเคราะห์ผลผลิตและผลลัพธ์ของครูในกระบวนการเรียนการสอน ข้อสรุปเกี่ยวกับคุณภาพของการศึกษาที่ได้มาโดยไม่ได้ผ่านการวิเคราะห์ ปริมาณและคุณภาพของผลผลิตและผลลัพธ์ของครู ย่อมเป็นข้อสรุปที่ลำเอียง ไม่ครอบคลุม และคงไม่ถูกต้อง และต้องนำไปใช้ชี้ประเด็นนโยบายด้วยความระมัดระวัง

แต่ถ้าการวิเคราะห์คุณภาพของการศึกษาในแนวทางที่ได้กล่าวถึงในย่อหน้าข้างต้น ได้แล้วการวิเคราะห์ผลผลิตภาพของครูก็เป็นการวิเคราะห์ที่อยู่ในวิสัยกระทำได้เช่นกัน โดยนัยที่ได้อภิปรายไปแล้ว การที่ผลผลิตภาพของครูสูงขึ้นเรื่อย ๆ ทุก ๆ ปี (หากวัดได้จริงและถูกต้อง น่าจะสื่อข้อยุติว่าระดับคุณภาพของการศึกษาในบริบทที่วิเคราะห์ (โรงเรียนหรือระบบการศึกษา) ได้เขยิบสูงขึ้นเรื่อย ๆ เช่นกัน นั่นคือ ปริมาณและคุณภาพของผลผลิตและผลลัพธ์ของครู มีความสัมพันธ์เชิงบวกกับคุณภาพของการศึกษา ถ้าคุณภาพของการศึกษาถูกประเมินว่าต่ำ ในขณะที่ผลผลิตภาพของครูสูงขึ้น น่าจะสื่อความผิดพลาดของการประเมิน ณ จุดการประเมินคุณภาพของการศึกษา หรือ ณ จุดประเมินผลผลิตภาพของครู หรือ ทั้งสองจุด

5. ประโยชน์จากการทำความเข้าใจในเรื่อง “ผลผลิตภาพของครู”

แม้ว่าเราจะวัดผลผลิตภาพของครูไม่ได้ด้วยฐานความรู้และความเข้าใจในกระบวนการเรียนการสอนที่มีอยู่ในปัจจุบัน แต่การทำความเข้าใจในเรื่องของ “ผลผลิตภาพของครู” ในแง่มุมต่าง ๆ มีส่วนช่วยให้เกิดความกระจ่างในองค์ประกอบต่าง ๆ ของกระบวนการเรียนการสอนและหน้าที่หลากหลายของครูในกระบวนการเรียนการสอนนี้ ความกระจ่างและความเข้าใจในองค์ประกอบต่าง ๆ ของมโนทัศน์ “ผลผลิตภาพของครู” หากนำไปสู่การศึกษาวิจัยที่เข้มข้น จะทะลุไปถึงแก่นของความรู้ย่อมเพิ่มความเข้าใจที่ลึกซึ้งยิ่งขึ้นในองค์ประกอบต่าง ๆ ดังกล่าว และเมื่อความเข้าใจในสิ่งเหล่านี้บังเกิดขึ้นจริงแล้ว ความสามารถของนักการศึกษาไทยที่ระบุน่าอะไรคือผลผลิตและผลลัพธ์ที่ครูได้สร้างสรรค์ขึ้นมาในกระบวนการเรียนการสอน มิติและสัญญาณของผลผลิตและผลลัพธ์เหล่านี้มีอะไรบ้าง และจะวัดกันอย่างไร เมื่อเราเรียนรู้และสามารถระบุผลผลิตและผลลัพธ์ที่ครูสร้างสรรค์ขึ้นมา การเรียนรู้เกี่ยวกับคุณภาพของการศึกษาและความสามารถที่จะวิเคราะห์รายละเอียดของคุณภาพของการศึกษาไม่ใช่สิ่งที่ยากเกินไป

พิจารณาจากทัศนวิสัยนี้แล้ว นักการศึกษาไทยไม่ควรรังเกียจมโนทัศน์ผลผลิตภาพของครูและก็ไม่ต้องกังวลขณะนี้กับประเด็นที่ว่าผลผลิตภาพของครูจะวัดได้หรือไม่ แต่ขณะเดียวกันก็หันความสนใจไปสู่จุดที่แคบเข้านั้นคือ องค์ประกอบที่จะนำมาวัดผลผลิตภาพของครูมีอะไรบ้าง และนักการศึกษาไทยรู้จักองค์ประกอบเหล่านั้นอย่างลึกซึ้งแล้วหรือยัง ถ้ายัง ผู้เขียนใคร่เสนอว่านักการศึกษาไทยน่าจะรวมพลังกันศึกษาวิจัยองค์ประกอบเหล่านี้ ทั้งในแง่ของการระบุให้ได้ชัดเจนว่า องค์ประกอบเหล่านั้นน่าจะมีอะไรบ้าง และจะวัดค่าขององค์ประกอบนี้ในเชิงคุณภาพและในเชิงปริมาณได้อย่างไร องค์ความรู้ที่เกิดจากความพยายามในลักษณะนี้ของนักการศึกษาไทยจะส่งผลอย่างใหญ่หลวงต่อการเพิ่มประสิทธิภาพของการเป็นครูในสังคมไทยอย่างแน่นอน

เอกสารอ้างอิง

- “Productivity” 1968, International Encyclopedia of the Social Sciences Macmillan Company and the Free Press.
- Kurosawa (n.d.), Kazukiyo, *Mesuring Productivity* presented at APO Seminar on Productivity Measurement 18-19 January 1979.
- Fabricant (n.d.), Solomon, *Productivity in Asia’s Developing Economics: Reflections on the Design, Construction and Analysis of Relevant Information*, presented at APO Seminar on Productivity Measurement 18—19 January 1979.
- “A Symposium : Productivity in Government” 1972, Public Administration Review, November/December.
- Hutton J.P., 1969 “Measuring Efficiency in Government services” in *Qualitative Analysis in Public Finance* edited by Alan T. Peacock, Praeger, New York.
- ไกรยุทธ ธีรตยาคีนันท์. 2528 “บรรทัดฐานสำหรับการพิจารณาเลื่อนตำแหน่งทางวิชาการ” *เอกสารวิชาการ* ฉบับที่ 2803 คณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย (และจัดพิมพ์เป็นเอกสารฉบับพิเศษของสารสมาคมอาจารย์ 2528).
-2530. *แก่นสารของเศรษฐศาสตร์ ผลงานวิจัยอันดับที่ 12 ฝ่ายวิจัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.*
-2531. “ผลผลิต ผลลัพธ์ และการจัดสรรงบประมาณ” *เศรษฐศาสตร์ปริทัศน์* ปีที่ 9 ฉบับที่ 1 มกราคม-มิถุนายน.